יד ושם ירושלים

גיליון 16, חורף תש"ס, 1999

גיליון מיוחד

ללמוד

לרגל חנוכת בניין בית הספר

וללמד

המרכזי להוראת השואה

ד"ר יוסף בורג, 1909-1999 2

בית ספר אחר 3

זיכרון השואה - האתגר החינוכי 6-4
350 אנשי חינוך מעשרים ושלוש מדינות השתתפו בכינוס הבין-לאומי על הוראת השואה

סיפור אישי 7
"כל עוד אני חי, אספר את סיפורי"

מהי משמעות השואה בעבורך? 8
שיח עם בני נוער

דברים היוצאים מן הלב 9
שבעה אנשי חינוך מספרים מה הניע אותם לעסוק בשואה

אור ואבן ירושלמית 11-10

בימה 13-12
למה פולין?
כינוס מדעי בין-לאומי של יד ושם בוורשה

ללמוד וללמד 15-14

יחידות לימוד 17-16
בנושא השואה

ידידים 19-18

ברכות 20

לתורה ולתלמוד, עמודי התווך של היהדות, מאפיין משותף אחד לפחות: חינוך. עניינם בהוראה (תורה מלשון להורות) ובלמידה (תלמוד מלשון ללמוד), ויחדיו, זו בצד זו, ההוראה והלמידה הן שבוראות את מעשה החינוך.

חוויה אינטנסיבית ומעוררת השראה של למידה והוראה נחוותה בכינוס הבין-לאומי השני על שואה וחינוך שהתקיים ביד ושם בחודש אוקטובר.

אנשי חינוך ואקדמיה הגיעו לירושלים ממקומות מרוחקים כמו יפן כדי לרכוש ידע מעמיתיהם למקצוע ולשתפם בתכנים, ביצירתיות ובניסיונם בהוראת השואה.

הם יצרו קהילה של שיח ושל סעירת מוחות שהפיחה רוח חדשה ופעלתנית בכיתות, במסדרונות ובכל פינה בבית הספר.

אנו מגישים לכם גיליון מיוחד של כתב העת **יד ושם ירושלים**. הגיליון מוקדש לחנוכת הבניין החדש של בית הספר המרכזי להוראת השואה ועוסק בעיקר בחינוך. תמצאו בו דיווחים על הכינוס, ותקראו בו על פעילויות ועל אמצעי חינוך אחרים שגיבש צוות החינוך של בית הספר. בעזרתו תוכלו גם לסייר בבית הספר ולפגוש את המחנכים ואת התלמידים שממלאים אותו.

הקמתו של הבניין החדש של בית הספר המרכזי להוראת השואה התאפשרה בזכות סיועו של משרד החינוך ותרומתם של ג'ק פכטר מארצות הברית ושל תורמים אחרים.

איבט נחמיא-מסינס
עורכת בפועל

בשער: מבט מבחוץ על הבניין החדש של בית הספר המרכזי להוראת השואה. תכנון: אדריכל דוד גוגנהיים בשיתוף אדריכל דניאל מינץ

ד"ר יוסף בורג, 1909-1999

הרב ד"ר שלמה יוסף בורג, יושב ראש המועצה הבין-לאומית של יד ושם, הלך לעולמו בה' בחשון, 15 באוקטובר, בירושלים.

ד"ר בורג נולד בדרזדן שבגרמניה בשנת 1909, שם קיבל את התואר דוקטור לפילוסופיה מאוניברסיטת לייפציג ב-1933. בגרמניה הוא היה פעיל בתנועת המזרחי, פעל למען עידוד העלייה לארץ ישראל וסייע ליהודים לברוח מאירופה דרך שווייץ. בנובמבר 1938, בליל הבדולח, ניצל בורג ממעצר של הגסטפו, ובאביב 1939 נמלט לארץ. לאחר המלחמה יצא בשליחות תנועתו לצרפת ושימש ראש מדור מרכז אירופה של המזרחי ושל הפועל המזרחי שבסיסו בפריז. בראשותו העניק המדור סיוע לניצולי שואה והקים מוסדות לילדים יהודים חסרי בית.

בורג שב לארץ ב-1949, וכאן היה חבר כנסת במשך שלושים ותשע שנה, ובמשך שלושים וחמש שנה מהן היה שר, בין היתר שר המשטרה, שר הפנים ושר הדתות.

בשנת 1989 מונה ליושב ראש המועצה הבין-לאומית של יד ושם לאחר פטירתו של גדעון האוזנר ז"ל. בתפקידו היה מעורב בתהליכי קבלת ההחלטות המרכזיות וייצג את יד ושם במוסדות ברחבי העולם. הוא תרם רבות ליד ושם מחכמתו, משנינותו ומניסיונו העשיר.

ד"ר בורג היה המדינאי הוותיק ביותר בפוליטיקה הישראלית ועמוד התווך של הציונות הדתית. בהיותו איש משכמו ומעלה, מנהיג דגול, איש ספר, תלמיד חכם ואיש אשכולות נערץ, גילם בורג בתפיסתו ובדרך חייו את השילוב בין העולם הדתי לבין העולם החילוני.

בטקס האשכבה שנערך ביד ושם ביום ראשון 17 באוקטובר, חלפו אלפים על פני ארונו של ד"ר יוסף בורג כדי לחלוק לו כבוד אחרון. ספדו לו הנשיא עזר וייצמן, ראש הממשלה אהוד ברק, ראשי הממשלה לשעבר שמעון פרס ויצחק שמיר, יושב ראש המפד"ל ושר הבינוי והשיכון יצחק לוי וילדיו - ד"ר עדה בן ששון ויושב ראש הכנסת אברהם בורג.

יד ושם אבל על מותו של ידיד אמת יקר ואהוב ושולח את תנחומיו לרעייתו רבקה, לבנו אברהם, לבתו עדה ולמשפחה.

בית ספר אחר

בסוף שנות ה-80 הביעו ניצולי שואה ומחנכים חשש שהעניין בשואה יילך ויפחת. הניצולים ובני דור מלחמת העולם השנייה הולכים ומזדקנים. בני הדור הרביעי מגיעים לבתי הספר, ושנות ה-40 והשואה הם בבחינת היסטוריה רחוקה בעבורם. מה יעורר את עניינם בשואה? מי יישא את זיכרון השואה?

ניצני תשובות לשאלות אלו צצו כבר בשנות ה-80. הכללת הוראת השואה בתכניות הלימודים בבתי הספר מראשית העשור והמסעות לפולין בסוף העשור עוררו את עניין בני הנוער בשורשים התרבותיים וההיסטוריים של הוריהם ושל הורי הוריהם וקירבו אותם לעולמם.

בשנות ה-90 העמיקו בישראל, ובמידה רבה מחוץ לישראל, תהליכי השינוי ביחס לשואה, ובאופן בלתי צפוי ואף פרדוקסי גבר העניין בשואה. חוסר ההתעניינות בשואה, הדחקתה וההתעלמות ממנה התחלפו בהתעניינות רבה בסיפור השואה ובניצולים - העדים המספרים.

תהליכים אלו שהתפתחו בהדרגה בחברה הישראלית ובאופן מואץ במדינות התרבות המערבית הדמוקרטית הנוצרית העמידו בפני יד ושם אתגר של ממש. אנו ביד ושם עברנו עם העם היהודי ועם החברה הישראלית את תהליך התפתחות זיכרון השואה: מהטראומה, מהעניין המועט, מהאבל ומההדחקה - להתעניינות גוברת, ללימוד ולהזדהות.

במשך השנים פיתחנו בהר הזיכרון מקום של הזדהות והקמנו אוסף ענק של מסמכים המהווה בסיס רחב ומקיף לחקר השואה. השתתפנו בעבודת המחקר המקיפה והרחבה שפיתחו חוקרים ומרצי האוניברסיטאות בישראל ותיאמנו אותה. בעבודתם זו הניחו החוקרים יסודות מוצקים לחקר השואה מן ההיבט היהודי והציבו את ההכרח לחקור את השואה מתוך התייחסות לעולמו של הקרבן היהודי, לחייו ולמקורותיו כחלק בלתי נפרד ממחקר ביצוע רצח היהודים במסגרת "הפתרון הסופי".

ניתוח מעמיק של השינוי שמתחולל בקרב הצעירים בישראל ובקרב אינטלקטואלים, יוצרים וצעירים מחוץ לישראל הבהיר לנו בראשית העשור שעלינו להתמודד עם האתגר ולתת עדיפות אחרת, חדשה, למלאכת החינוך. נוכחנו לדעת שזיכרון השואה נהיה מרכיב בבניין הזהות הקולקטיבית של הצעירים בישראל כשם שהוא נהיה מרכיב לגיטימי בתרבות האוניברסלית הנוצרית המערבית בתולדות המאה ה-20 באשר לקריסת מערכת ערכי היסוד. תהליכים אלו הטילו עלינו אחריות גדולה.

עלינו להעמיק ולהרחיב את פעולותיו של יד ושם כדי שעם מדינת ישראל יהיה גורם חשוב בעיצוב עבודת החינוך. לכן החלטנו בשנת 1994 להקים בית ספר מרכזי, בין-לאומי, ללימודי השואה. את הרעיון הצגתי לפני פרופ' אמנון רובינשטיין כשנכנס לתפקידו כשר החינוך, והוא תמך בו בהתלהבות. כך השתלב רעיון הקמת בית הספר בתכנית הפיתוח המקיפה "יד ושם 2001", והוא נחנך בסוף המאה.

ייחודו של בית הספר הוא בראש ובראשונה בצוות המורים והמחנכים. עשרות מורים, מחנכים ומפתחים מתמסרים לנושא הוראת השואה. צוותים אלו עוסקים בנושא בשיטתיות ומשקיעים בו את כישוריהם המקצועיים, את רגישותם ואת יצירתיותם. הם בוחנים את הצרכים, את הנושאים ואת השאלות של ציבור המורים ושל הצעירים בישראל וברחבי העולם בסוף המאה של עולם המשתנה במהירות, מקיימים אתם שיח ומקשיבים להם.

הצוותים גם עוקבים בדריכות אחר פיתוח המחקר ההיסטורי ואחר התפתחות היצירה התרבותית בספרות, בקולנוע ובאמנות המוקדשים לשואה ואף משתתפים בהם. הם משתתפים גם בשיח שבין הדורות ומפתחים תכנים וגישות חינוך בטכנולוגיות ובאמצעי הוראה חדשים כדי לקרב את הלומד אל הנושא המורכב של השואה.

בית הספר משקיע חלק גדול ממשאביו כדי להכשיר את ציבור המורים בישראל ובחו"ל וכדי לפתח תכנים, תכניות ואמצעי הוראה מתקדמים.

בתהליך ארוך ומקיף בחנו את סוגיית הגדרת המטרות והלקחים של הלימוד. בעיקרו של דבר, נראה שהתלמידים יפיקו את הלקח האישי ויעסקו בחשיבות הלימוד וברלוונטיות שלו בחייהם ולעיצוב עתידם בכמה מעגלים. המעגל הראשון הוא זהותם כבני העם היהודי. בתוך מעגל זה היעד הוא לחזק את המחויבות האישית של התלמיד להמשך קיום ערכי של העם היהודי, כל אחד על פי תפיסתו את היהדות ועל פי הגדרתו את ייעודו של העם היהודי. היעד במעגל השני הוא לפתח את ההכרה בעדיפותם של אורח החיים הדמוקרטי ושל המשטר הדמוקרטי ואת הנכונות להגן על הערכים היסודיים שלהם. במעגל השלישי היעד הוא להפנים את ערכי היסוד המוסריים המשמשים בסיס לקיום חברה וליכולת של היחיד לתפקד בתוכה ולהזדהות עמם ולפתח רגישות ונכונות להגיב על פגיעה בערכים אלו כלפי הזולת.

השואה היא מאורע היסטורי ייחודי שאופייה העניק לה משמעות אוניברסלית. לכן בכל תהליך של למידה חשוב להכיר ללומד את העולם היהודי לפני השואה, לסייע לו להתקרב אל עולמו של היחיד בשואה, לקרב אותו לחיי היום-יום בתקופת השואה, ללמד אותו על המאבק היום-יומי לשרוד ועל הרצון של האדם שנדון להשפלה ולעקירה של כל אנושיות שבקרבו לקיים ולבטא למרות זאת את האנושי שבו.

בית הספר בנוי על הצלע הצפונית של הר הזיכרון, וכל כיתות הלימוד צופות לעבר הנוף המרהיב של הרי ירושלים. לבית הספר עיצוב ייחודי: שילוב בין המרומם לבין הפונקציונלי, בין החוץ - נוף ירושלים, לבין הפנים - כיתת הלימוד.

המתכננים, האדריכלים, המעצבים והבונים השקיעו בבניין את מיטב כוח יצירתם כדי להעמיד בניין מרחיב דעת שישמש אכסניה נאה למלאכת החינוך של השואה - מעיין מפכה של מים חיים מירושלים.

אבנר שלו
יושב ראש הנהלת יד ושם

מאת דניאל ג' צ'לפן

זיכרון השואה -

תגר אדיר ממדים הוצב בפני 350 אנשי חינוך מעשרים ושלוש מדינות בטקס הפתיחה של הכינוס הבין-לאומי השני על חינוך ושואה. בטקס, שנערך בבקעת הקהילות, הגדיר אבנר שלו, יושב ראש הנהלת יד ושם, את המשימה: "כיצד נעשה את המעבר מאותו דור שעיקר עיסוקו בשואה התמקד באבל ובבירור העובדות ההיסטוריות לדור הבא שמתלבט באילו כלים חינוכיים עליו להשתמש כדי לשמור על הרלוונטיות של השואה בעולם של מערכות ערכיות ומוסריות משתנות?" בטקס הפתיחה נשאו דברים גם תומס אוסטרוס, השר להשכלה גבוהה של שוודיה; יוסי שריד, שר החינוך; וג'רי הוכבאום, סגן יושב ראש קרן הזיכרון לתרבות יהודית.

לאחר שהובהרה המטרה יצא אל דרכו כינוס, ובו הרצאות, קבוצות דיון ולמעלה ממאה וארבעים סדנאות. דרמה, פסיכולוגיה, מוזיקה, עדויות אישיות, אינטרנט ואמצעים חינוכיים אחרים רבים הוצגו כשיטות דידקטיות ופדגוגיות אפשריות להוראת השואה. מדינות כגון ארגנטינה, אוסטרליה, אוסטריה, קפריסין, יפן, ליטא ורוסיה שיגרו אל הכינוס בירושלים את טובי המומחים שלהן בתחום.

הכינוס אורגן בחסות כוח המשימה הבין-לאומי לחינוך, זיכרון וחקר השואה, וסייעו במימונו קרן הזיכרון לתרבות יהודית ומשרד החוץ של ישראל.

הרב ד"ר עזריאל מילר, נשיא ועידת התביעות מגרמניה, היה יושב ראש מושב הפתיחה. בדבריו סיפר שכאשר שירת כרב צבאי בצבא ארצות הברית ביפן, זיהתה אותו מלצרית מקומית כאחד מ"אנשי אנה פרנק" כדבריה, כלומר יהודי, ושמקרה זה הוא שגרם לו להבין שעל אף שנולד בארצות הברית, הוא נחשב ניצול שואה. הוא הציג את פרופ' יהודה באואר, ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם, ופרופ' באואר נשא דברים בנושא "השפעתה החינוכית של השואה על התרבות בת-זמננו - זיכרון ואתגר".

"אילו ניסינו לארגן כינוס עולמי למורים המלמדים את נושא השואה לפני חמש עשרה או עשרים שנה, אולי היינו זוכים להתעניינות של תריסר בני אדם", פתח באואר את דבריו ורמז שחשיבות לימוד השואה התעצמה בתקופה זו בעיני אנשי חינוך בעולם כולו. "מדוע הגענו לכאן כולנו?" שאל. "אין ספק ששומה עלינו להבליט את ההישגים החיוביים של המין האנושי [...] אם לא נדגיש את החיובי, לא תהיה כל משמעות לחינוך [...] אך אל לנו להתעלם מן הצד האפל של הירח, הרי ככלות הכול, זהו אותו הירח. לפחות מחצית מתולדות האנושות כרוכה בסבל - ייסוריהם של יחידים, של עמים, המלחמה הבלתי פוסקת בין קבוצות של בני אדם, רצח המוני [...] חובה עלינו לכלול דברים אלו בתוכני ההוראה שלנו כדי שילדינו יוכלו להפנים את העובדה המצערת שתופעות אלו הן חלק ממורשתם אך גם להכיר בכך שמוטל עליהם להתקומם ולהילחם בהן". באואר הביא את גרסתו למשפט המפורסם של דקארט: "אנו נלחמים, משמע אנו קיימים" והבהיר: "ברגע שנפסיק להיאבק ברשע, לא נהיה קיימים עוד". הוא הזהיר שהרשע של הנאציזם עלול להישנות והעדיף לדבר על "חוסר התקדים" של השואה מאשר על ייחודיותה ועל כך שהיות שהשואה קבעה את התקדים של עצמה, היא יכולה להתרחש שוב. "וזאת הסיבה שאתם כאן", אמר באואר לקהל מאזיניו המרותק.

ד"ר מוטי שלם, מנהל בית הספר המרכזי להוראת השואה, אשר בניינו החדש נפתח, ולא במקרה, ביום פתיחת הכינוס, קידם בברכת ברוכים הבאים את המשתתפים ליומו המלא הראשון של הכינוס והדגיש בדבריו את מקומו הייחודי של החינוך בהשקפת העולם של יד ושם. בסיום נאומו העביר שלם את רשות הדיבור לשולמית אימבר, המנהלת הפדגוגית של בית הספר. אימבר הרצתה על היעדים החינוכיים והפדגוגיים של הכינוס. היא ציינה כי השואה איננה תחום בלעדי של ההיסטוריונים, שהרי הוראת השואה כרוכה במדעי החברה, במדעי הטבע, באמנות ובתחומים אחרים. גישה זו הלכה ונתחדדה בהמשך הכינוס.

משתתפי הכינוס

כל אחד מארבעת ימי הכינוס יוחד לנושא אחר: חיי היהודים באירופה המזרחית והמערבית בין שתי מלחמות עולם; מבצעי הפתרון הסופי; חיי היום-יום של היהודים בשלטון הנאצים; והעולם לאחר השואה. כל יום נפתח בהרצאות מרכזיות שנושאיהן נידונו לאחר מכן בקבוצות קטנות. בשעות אחר הצהריים הוצע למשתתפים מבחר מגוון ביותר של כמאה וארבעים סדנאות שמטרתן הייתה להציג שיטות

האתגר החינוכי

350 אנשי חינוך

מעשרים ושלוש מדינות

השתתפו בכינוס הבין-לאומי

על הוראת השואה

חינוך וכלי הוראה הנוגעים לנושא של אותו יום.

פרופ' דן מיכמן, יושב ראש המכון לחקר השואה על שם ארנולד וליאונה פינקלר באוניברסיטת בר אילן, פתח את מושב היום השני בהרצאה על הזהות היהודית באירופה בין שתי מלחמות העולם. אחריו הרצתה פרופ' יפה אליאך מברוקלין קולג' השייך לסיטי יוניברסיטי של ניו יורק. אליאך נשאה הרצאה מאלפת בנושא "השטעטל - שחזור חיי היהודיים במזרח אירופה".

בדיונים הקבוצתיים שכונסו מדי יום לאחר הרצאות הבוקר, ניתנה למחנכים ההזדמנות לדון בתועלת החינוכית והפדגוגית של המידע שהובא בפניהם בהרצאות, וכן לשקול את הדרכים להנחלת הידע הזה לאחרים. מדריכי קבוצות הדיון, כמו סטפן ד' סמית', מנהל המרכז לזיכרון השואה בית שלום באנגליה, הנחו בכישרון רב את הדיונים בקבוצות, דיונים אשר שיקפו את ניסיונם העשיר של המשתתפים, וכן את הדעות ואת אמצעי ההוראה הרבים, שמספרם כמספר המשתתפים בדיון. תפקידו התובעני של המנחה היה לכוון את הדיון, אשר בקלות היה יכול לגלוש ולהתפרס על פני תחומים רבים, ולמקד אותו בנושא המסוים שלשמו התכנסו הבאים.

בדיונים שכונסו בעקבות הרצאותיהם של מיכמן ושל אליאך, הודגשה החשיבות הטמונה בהבנה כי הקהילה היהודית באירופה שבין שתי מלחמות העולם לא הייתה אחידה כלל וכלל. הכול היו תמימי דעים כי הבנת עובדה זו חיונית ליכולתם של המורים ללמד על העולם שהושמד כפי שהיה.

פרופ' קונרד קווית, פרופסור לגרמנית וסגן מנהל המרכז ללימודים השוואתיים של רצח עם באוניברסיטת מקוואורי בסידני, אוסטרליה, פתח את היום השני בהרצאה מעוררת מחשבה: "מבָצעי הפתרון הסופי". את המבָצעים חילק קווית לשלושה סוגים: א) המבָצעים הנלהבים שביקשו לזכות בפרסים; ב) המבָצעים אשר עם הזמן הלכה ופחתה בהם תחושת חוסר הנוחות מביצוע הפקודות הנאציות ובהדרגה הסתגלו אל האלימות (מספרם הוא הגדול ביותר); ג) המבָצעים שהביעו את מחאתם על הפקודות האכזריות וביקשו לעבור מהתפקידים הנוראיים שהוטלו עליהם (מספרם הוא הקטן ביותר).

פרופ' מיכאל מארוס, שהרצה אחרי קווית, הציג שאלות נוקבות: "מי ידע מה, מתי והיכן על השמדת יהדות אירופה?" לדברי מארוס, הסיבות שמנעו מן המידע על הזוועות שהתרחשו באירופה הכבושה לחדור לתודעה הציבורית היו חוסר הרצון להאמין, חוסר יכולת לדמיין שדבר כזה יכול לקרות, תהליכים פוליטיים והסתרת המידע בנבכי הביורוקרטיה. מסקנתו היא שגם בימינו אין להניח מראש שקיומו של המידע משמעו שהציבור יודע. אזהרתו שאין אנו צריכים לשאול איזה מידע היה בידי האנשים אלא מה האנשים רצו לדעת, הותירה בקהל תהיות עמוקות על הסוגיה, הרלוונטית גם לימינו.

קבוצות הדיון באותו היום התחבטו בשאלות אם הייתה אדישות "פעילה" וכיצד היה אפשר להילחם במתבונן מן הצד הממאן להתערב שקיים בכל אחד מאתנו. ייתכן שהביצוע עצמו של הזוועות הוא הנושא שחקירתו תאפשר יותר מכול לענות על השאלה כיצד קרתה השואה. הוויכוח על נושא זה התפתח וגלש לרעיונות אוניברסליים.

פרופ' ישראל גוטמן, המדען הראשי של יד ושם, פתח את יומו השלישי של הכינוס בהרצאה על ארכיוני רינגלבלום. אחריו דיברה פרופ' נחמה טק, פרופסור לסוציולוגיה באוניברסיטת קונטיקט בסטנפורד שבארצות הברית, על "התנגדות והתנגדות יהודים בשואה". טק הסבירה את ההבדלים בין התנגדות מאורגנת לבין התנגדות ספונטנית, בין התנגדות מזוינת לבין התנגדות בלתי מזוינת ובין התנגדות רוחנית לבין התנגדות בלתי רוחנית. היא גם הפנתה את תשומת הלב לעובדה שאופי ההתנגדות היה תלוי בסוג הדיכוי בכל מדינה, בטיבם של מוסדות המדינה וכן בטופוגרפיה ובגאוגרפיה הייחודיים לה.

הרצאה זו עוררה ויכוח עז במיוחד על השאלות אם מוטלת אשמה על הקרבנות מפני שלא התנגדו ואם האשמה זו מקלה על הציבור הרחב לקלוט את ממדיה העצומים של הרדיפה הנאצית. בחדרי הדיונים עסקו במושג התנגדות.

ד"ר חנה יבלונקה, מרצה בכירה במחלקה להיסטוריה של אוניברסיטת בן גוריון בבאר שבע, פתחה את היום האחרון של הכינוס בהרצאה "הניצולים שדיברו: מה נאמר ומה הובן?" והסבירה כיצד עדויות הניצולים יצרו ועיצבו את הידע ואת הזיכרון של השואה.

פרופ' דיוויד סזרני, מנהל ספריית וינר והמכון לדברי הימים בני זמננו בלונדון ופרופסור להיסטוריה ולתרבות יהודית בת זמננו באוניברסיטת סאות'המפטון, נשא דברים אחרי יבלונקה ודיבר על "השואה בהווה: ביטוייה של השואה בתקשורת הכתובה ככלי לחקר תולדותיה והשפעותיה מ-1945". במרכז הרצאתו עמדה השאלה אם אנו משלמים מחיר יקר מדי מבחינה חינוכית כדי שהשואה תזכה למקומה הראוי בהווה. הוא ניתח את היתרונות ואת החסרונות של המצב הקיים מאז היה משפט אייכמן אירוע חדשותי בין-לאומי. בעזרת מושגים מתורת התקשורת הבסיסית הראה סזרני כיצד התקשורת משתמשת בשואה כפרדיגמה מוסרית, וכיצד, על אף היתרון החינוכי הטמון בשמירת הרלוונטיות, החשיבות וזיכרון השואה המשותף לעולם, ייתכן כי המחיר המשולם על הצגתה כך שתתאים למדיום החדשותי - באמצעות אייטמים שערורייתיים וסיפורים שהם בדרך כלל שוליים - גבוה מדי.

חתם את שבוע ההרצאות פרופ' מיכאל רוזנק מהקתדרה על שם מנדל לחינוך יהודי באוניברסיטה העברית בירושלים, אשר דיבר על "נקודת מוצא להוראת השואה במאה ה-21".

בשעות אחר הצהריים ניתנה למשתתפים האפשרות לבחור מתוך סדנאות שעסקו בשורה ארוכה ומגוונת ביותר של נושאים. קתרין ברמן, שהייתה מופקדת על תיאום פעילויות הכינוס מאחורי הקלעים, סייעה למשתתפים למצוא את דרכם בהיצע העשיר. בסדנאות הוצגו שיטות ודוגמאות לטיפול במידע שנמסר בהרצאות ולהתמודדות עם הבעיות הפדגוגיות והחינוכיות שהועלו לדיון ביתר פירוט בקבוצות. בסדנאות הפכו המסרים והרעיונות שנשאו אנשי החינוך על דוכן הנואמים לטקטיקה בכיתת הלימוד, ובסדנאות התחוללה ההתמודדות הממשית והמעשית עם אתגר הוראת השואה במאה ה-21. בסדנאות גם נחשפה במלוא עצמתה הגישה הרחבה

והבין-תחומית של הכינוס, והתגלה המגוון המרשים של מומחים שנאספו ובאו לכינוס מרחבי תבל. כל היחידות החינוכיות ששיטותיהן הוצגו בסדנאות קובצו לתוך תקליטור, וביום האחרון של הכינוס הוא הופץ לכל המשתתפים כעזר הוראה.

בין שפע הנושאים שהוצעו בסדנאות, הציג עמוס גולדברג תקליטור ששמו **"Eclipse of Humanity"** על תולדות היהודים בשואה. גדעון גרייף הקרין את הסרט שש ערים, שבאמצעות

מימין לשמאל: השר להשכלה גבוהה של שוודיה תומס אוסטרוס, אבנר שלו, פרופ' ישראל גוטמן (מאחור) ושר החינוך יוסי שריד

קטעים שצולמו ערב מלחמת העולם השנייה, מספק מבט ייחודי אל תוך חייהם של היהודים בערים. ד"ר אלי צור ויונת רוטביין נשאו הרצאה מאלפת על תפקידם של קיבוצי ההכשרה שהקים "החלוץ" ושבלטו בקהילה היהודית באירופה שלפני המלחמה. האמנות, הקולנוע, הספרות, סרטי התעודה והתצלומים הוצגו גם הם כאמצעי הוראה ללימוד על יהודי אירופה בין המלחמות.

קרול ריטנר, פרופסור ללימודי שואה ורצח עם בקולג' ריצ'רד סטוקטון של ניו ג'רזי בפומונה שבארצות הברית, הגישה שיעור בהוראת השואה המיועד לקהילות נוצריות. כמו כן, התקיימו סדנאות שעסקו בהוראה חווייתית של השואה לחירשים, בהשפעת ביקורים בפולין על תלמידים לא יהודים ובסיורים מודרכים במוזאונים לבעלי ראייה מוגבלת. ד"ר מיכאל וורמקה, מרצה באוניברסיטאות האנובר ובראונשוויג בגרמניה, הנחה סדנה על זיכרון השואה בספרות הילדים הגרמנית.

פרופ' קווית ניהל סדנה על סרט שתיעד צעד אחר צעד את הוצאת שרידיהם של כמה מאות יהודים מקבר אחים. בסדנה אחרת נידונה ההשפעה של הקמת אתרי אינטרנט חינוכיים במחנות ריכוז. תומס לוץ, מנהל המחלקה למוזאוני זיכרון של קרן הטופוגרפיה של הטרור בברלין, ערך סדנה על הקשר הגרמני המיוחד לפשעי הנאצים והצגתו במוזאון. מקוטו אוטסוקה ואקיו יושידה הסבירו את מניעיהם ואת יעדיהם בהקמת מוזאון השואה הראשון ביפן. פרומי שחורי הגדירה את המתודולוגיה ואת המטרות של ההדרכה בנושא השואה בצה"ל.

הוראת השואה ברוסיה ובאוסטרליה הייתה גם היא נושא לסדנה. ננסי בראון הפליאה לספר את סיפור המאבק של ואריאן פריי, האמריקני היחיד שהוענק לו אות חסיד אומות העולם.

בנושא הרחב של חיי היהודים במשטר הנאצי דנו ד"ר סוניה מ' הָדג'פָּת', פרופ' דליה עופר, ד"ר רושל ג' סיידל ורחל הודרה מההיבט של שילוב תולדות הנשים בלימודי השואה. לודמילה לייבמן הסבירה בסדנה שלה כיצד מוזיקה שנכתבה בשואה ואחריה, כאמצעי להוראת השואה, יכולה להעניק הזדמנות לגלות את ההיסטוריה בדרכים חדשות. הביצוע הנפלא של בנטה קאהן ושל אלן פוין ברון ליצירה **קולות מטרזין** המחישה בשלמות את היכולת הטמונה באמנויות להגשים את הוראת השואה.

רעיה קאליסמן, מתאמת במרכז לחינוך הומני במוזאון לוחמי הגטאות, ולין ויליאמס, מרכזת פרויקטים לבתי ספר באזור העיר וושינגטון, הגישו ביומו האחרון של הכינוס סדנה שנושאה היה "איך השואה קשורה אליי?" במרכזה הוצגה הוראת השואה כלקח הומניסטי כלפי קהילות מיעוטים דוגמת תלמידים שחורים בארצות הברית או ערבים-ישראלים בארץ.

ד"ר מוטי שלם פיתח סוגיה זו ושאל: "מהם ההדגשים שצריכים לעצב את התודעה של הדור הבא? איזו השפעה אנו, כמחנכים, רוצים שתהיה לשואה על זהותנו האינדיווידואלית והקולקטיבית? כיצד הצו לזכור חל על היחיד ועל האנושות ככלל? מהו תפקידו של איש החינוך?" מטרת הכינוס הייתה לחשוף את אנשי החינוך לשיטות, לספרות ולחומרים חדשים, ומגוון השיטות הפדגוגיות והדידקטיות שהובאו בפני המשתתפים בכינוס כתשובות אפשריות לשאלות הללו, על פי כל קנה מידה, היה עצום.

בטקס הסיום לכבוד ניצולי השואה ובנוכחות הרב מיכאל מלכיאור, השר לענייני חברה ותפוצות, נשאה דברים ניצולת השואה רות ברנדט בשם כל ניצולי השואה שנכחו בטקס. כאשר סימן לה מארגן הכינוס אפרים קיי כי עליה לסיים את דבריה, אמרה: "אני צריכה עוד זמן, אני תמיד צריכה עוד זמן", ובכך הביעה את המסר האולטימטיבי של הניצולים למחנכים. היטיב לנסח זאת פרימו לוי במילות הסיום של **השוקעים והניצולים**: "אנו מתקשים יותר ויותר לדבר עם הצעירים. אנו חשים שזו חובתנו, אבל עם זאת, שאנו מסתכנים בכך שניראה אנכרוניסטים, שלא ייטו לנו אוזן. יש להטות לנו אוזן: מעבר להתנסויות האישיות שלנו, היינו, כציבור, עדים לאירוע יסודי ולא צפוי; יסודי, דווקא מפני שהיה לא צפוי ואיש לא חזה אותו מראש. זה קרה בניגוד לכל תחזית; זה קרה באירופה; לא ייאמן: עם שלם, עם תרבותי, שזה מקרוב יצא מתוך הפריחה התרבותית הנלהבת של ויימר, הלך בעקבותיו של מוקיון שדמותו מעוררת היום לעג; ואף על פי כן, צייתו לאדולף היטלר ורוממוהו עד לאסון. זה קרה, ובכן זה יכול לקרות שוב: זה גרעין הדברים שיש בפינו לומר" (פרימו לוי, **השוקעים והניצולים**, תרגמה מאיטלקית מרים שוסטרמן-פדובאנו, ספריית אופקים, הוצאת עם עובד, תל אביב 1992, עמ' 155-156).

כוח המשימה בירושלים

מאת רחל בד-קפלן ודנה פורת

כוח המשימה הבין-לאומי לחינוך, זיכרון וחקר השואה התכנס בירושלים בימים 13-14 באוקטובר. בפורום זה חברים נציגי תשע מדינות: שוודיה, ארצות הברית, בריטניה, גרמניה, ישראל, פולין, הולנד, צרפת ואיטליה. ביום הראשון כינסו הנציגים ישיבות עבודה במשרד החוץ, וביום השני הגיעו הנציגים ליד ושם לביקור עמוס של סיורים מודרכים בקמפוס, של הרצאות ושל דיונים.

אבנר שלו, יושב ראש הנהלת יד ושם, ערך לאורחים סיור מודרך בתערוכה "אין משחקים ילדותיים", ביד לילד ובמבנה החדש של בית הספר המרכזי להוראת השואה. לאחר מכן הוענק לכל אחד מהם תקליטור המולטימדיה עטור הפרסים "לחזור ולחיות" שהופק ביד ושם והעוסק בחוויותיהם של ניצולי שואה לאחר השחרור. כמו כן, נמסר לנציגים מידע מפורט על תכניות החינוך של בית הספר המרכזי להוראת השואה.

חברי כוח המשימה הצטרפו לכ-350 מורים שהשתתפו בהרצאות הבוקר של הכינוס הבין-לאומי השני על שואה וחינוך שכונס בחסות כוח המשימה באודיטוריום יד ושם. הם האזינו בעניין רב להרצאתו של ד"ר דיוויד סזרני "השואה בהווה: ביטוייה של השואה בתקשורת הכתובה ככלי לחקר תולדותיה והשלכותיה מאז 1945". לאחר מכן סיירו סיור מודרך בבקעת הקהילות.

במפגשים שכונסו אחר הצהריים נידונו כמה סוגיות, לרבות פרויקטים חינוכיים עדכניים, מצבו של תחום חקר השואה וימי זיכרון לשואה.

נציגי המדינות זכו להזדמנות הנדירה לשמוע באופן בלתי אמצעי את סיפורו האישי של הרב הראשי לישראל הרב ישראל מאיר לאו. הרב שיתף אותם בזיכרונות ילדותו מעיר מולדתו וממחנה הריכוז בוכנוולד.

מאת דניאלה סלון ואמנון שקד

"כל עוד אניחי אספר את סיפורי"

ב קיץ שנת 1942, כשהיה בן חמש עשרה בלבד, ברח דוב פרייברג מגטו ורשה לעיירה טורובין. משם נלקח לסוביבור. כ-260,000 יהודים נרצחו בששת תאי הגזים של מחנה סוביבור במשך אותם שבעה עשר החודשים שבהם היה פרייברג במחנה. ב-14 באוקטובר 1943 פרץ מרד בסוביבור, ועם עוד כשלוש מאות אסירים ברח פרייברג מסוביבור ליער. אחרי כעשרה חודשים ביער, ביולי 1944, שחרר הצבא האדום את המקום. לאחר השחרור חיפש דוב מקום לחיות בו בפולין, וכאשר גילה לחרדתו שבפולין לא נותר לו דבר ושהנאצים השמידו את כל משפחתו, ביקש לעלות ארצה. הוא הפליג ארצה על אניית המעפילים אקסודוס בקיץ 1947, אולם הבריטים שלחו את כל נוסעי האנייה חזרה לאירופה, למחנה עקורים בגרמניה. בינואר 1948 הצליח לבסוף פרייברג לעלות ארצה. הוא התגייס מיד להגנה והשתתף במלחמת השחרור כלוחם בחטיבת גולני.

בשנותיו הראשונות בארץ למד פרייברג, אחד מחמישה עשרה הניצולים ממחנה סוביבור, שהציבור בישראל מסתייג מסיפורי השואה ואינו מעוניין לשמוע על השואה מפיהם של עולים שניצלו ממחנות ההשמדה באירופה. "איש לא רצה לשמוע אותנו. התייחסו אלינו כאל אזרחים סוג ב. כך למדנו לשתוק".

רק במשפטו של אייכמן, כאשר נקראו ניצולים כמו פרייברג להעיד ולספר על הזוועות שראו וסבלו, השתנתה גישה זו, והציבור בישראל החל להתעניין בשואה. פתאום מצא פרייברג את עצמו מוזמן תכופות להרצות בבתי ספר, בבסיסי צבא ובמוסדות אחרים.

"אנשים היו מקשיבים מרותקים לסיפוריי. הבנתי עד כמה חשוב מה שאני עושה. אני זוכר את האנשים שהובלו לתאי הגזים בסוביבור זועקים: 'אם תישארו בחיים ספרו על מה שהם עשו לנו כאן. נקמו את מותנו!' לכן אני חש מחויבות אדירה לספר לאנשים על מה שקרה שם וכיצד. אנשים שואלים איך ייתכן שיהודים הלכו אל תוך תאי הגזים כצאן לטבח. אני מקווה שבכך ששומעים את סיפורו האישי של אדם אחד, על מה שקרה לי אישית בשואה, הם יוכלו להבין מעט את עצמת הטרגדיה של השואה. אם מישהו מספר לך על רצח של שישה מיליון יהודים, אינך יכול ממש לקלוט את זה, אבל אתה יכול להתחבר יותר לסיפור של אדם אחד, וזה יכול להשפיע עליך השפעה עמוקה".

מסירותו של פרייברג למודעות ולחינוך בנושא השואה יצרה את שיתוף הפעולה ההדוק שלו עם יד ושם. הוא הרצה כבר אין-ספור פעמים לפני אורחי יד ושם בני כל הגילים ומכל הלאומים, נאם בסמינרים בין-לאומיים והדריך קבוצות נוער שנסעו לפולין. כשפנה אליו יד ושם בפעם הראשונה בבקשה ללוות קבוצת נוער לפולין, חש פרייברג רתיעה עזה מעצם הרעיון לחזור לארץ שגרמה לו סבל כה רב ושבה האנטישמיות עדיין חיה ונושמת, אולם הוא גם היה סקרן לראות שוב את מחוזות ילדותו והסכים לנסוע. זמן קצר לאחר מכן שוב התבקש פרייברג להדריך קבוצה המבקרת בפולין. הפעם הוא הסכים רק משום שאפשרו גם לשתי בנותיו הבוגרות להצטרף אליו. "עמדתי שם בסוביבור עם שתי בנותיי בכל צד כמנצח, לא כקרבן!" אמר.

דוב פרייברג כיום

פרייברג מוצא נחמה רבה כאשר הוא מספר על קורותיו במלחמה, אך בכל פעם מגיע הרגע שבו הוא מתקשה להמשיך לספר. "משהו נתפס בתוכי, ואני שוב רואה את עצמי שם, אבל הכאב הזה אינו מונע ממני להמשיך הלאה בכל זאת".

ואכן, ברגע מסוים בסיפורו הוא נשנק מהתרגשות ולרגע אינו מסוגל להמשיך ולספר. אבל, כפי שהבטיח, הוא מתעשת ושובר את השתיקה המעיקה בבדיחה: ככל שהוא מזדקן, הוא נהיה רגשן יותר. פרייברג מוצא גם סיפוק רב כאשר הוא עונה על שאלות של הקהל משום שהשאלות מאלצות אותו לחשוב על נושאים שלא חשב עליהם קודם ומאפשרות לו לספר את חוויותיו ביתר פירוט.

הוא זוכר שאלה אחת שהדהימה אותו. ילדה בת עשר שאלה אותו אם הצטער מעודו שנולד יהודי. הוא הסביר לה שנולד וגדל בבית יהודי מסורתי ושהמחשבה הזאת אפילו לא עלתה בדעתו.

כיום, כאשר הוא בן שבעים ושתיים, פרייברג ער לעובדה שמספר ניצולי השואה שעדיין חיים בינינו הולך ופוחת. לכן, למען הדורות הבאים, הוא הנציח את סיפורו בשלושה ספרים, כך שסיפורו יחיה גם אחרי מותו.

"כבר היום אנחנו רואים שיש אנשים המכחישים את השואה. האפר שנערם בטרבלינקה עדיין קיים, אולם אין זה מונע מאנשים מסוימים להעז להכחיש את קיומה של השואה". הוא מאמין שחינוך מתמיד לשואה הוא חיוני, בעיקר בקרב הנוער. הוא רואה שיפור רב ברמת החינוך על השואה בבתי ספר ישראליים ומתנחם בפופולריות הרבה שזכה לו ספרו הראשון **שריד מסוביבור**, שיצא לאור בחמש מהדורות. פרייברג מקווה שכל עוד יש ספרים, עדויות מוקלטות, מוזאונים וחינוך על השואה, יחיו סיפורי השואה ולקחי השואה גם בדורות הבאים.

דוב פרייברג מיד לאחר השחרור

אולם לעת עתה, אומר פרייברג בנחישות, "כל עוד אני חי ועומד על שתי רגליי, אספר את סיפורי בכל מקום שבו מוכנים לשמוע אותי. אין זה חשוב להיכן מזמינים אותי. לכל מקום שיזמינו אותי, אבוא ואדבר".

דוב פרייברג חי היום ברמלה, רח' העלייה השנייה 9, 08-9221862.

מאת דלית דננברג

מה משמעות השואה בעבורך?

שיח עם בני נוער

לרגל חנוכת בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם בחרנו לשוחח עם קבוצה של בני נוער, עוד מעט בוגרי מערכת החינוך הישראלית, ערב גיוסם לצבא, והצגנו לפניהם כמה שאלות.

מהו בעבורכם זיכרון השואה?

כרמל רפאלי, תלמידת כיתה יב בבית הספר גבעת גונן שביקרה בפולין במשלחת של בית הספר: "זיכרון השואה בעבורי טרם הנסיעה לפולין היה שילוב של עצבות גדולה, תמונות משפחתיות ותהיות רבות. מאז שחזרתי זיכרון השואה בעבורי הוא המקומות שביקרנו בהם והסיפורים הרבים שנחשפנו אליהם במהלך הנסיעה וההכנות לקראתה".

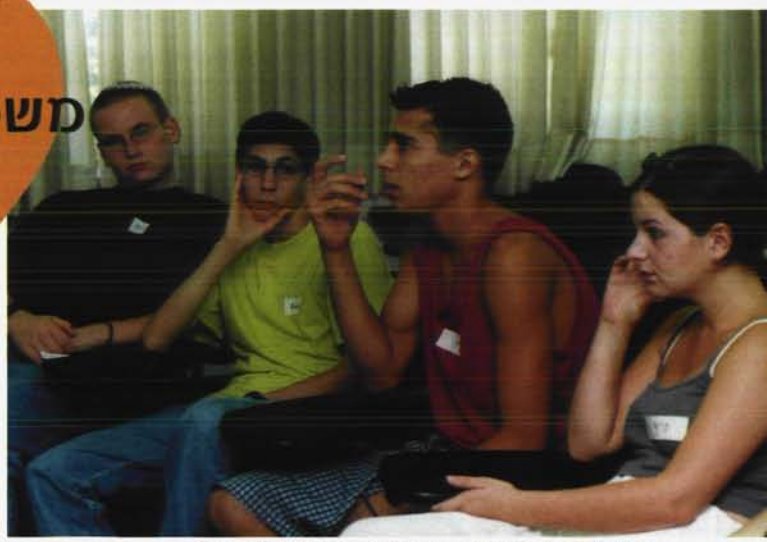

מימין לשמאל: עיינה ואינר, נדב ימיני, אסף גולומב ומיכה קוטנר

עיינה ואינר, גם היא תלמידת כיתה יב בבית הספר גבעת גונן שביקרה בפולין במסגרת משלחת של בית הספר: "השואה בעבורי היא הרהורים אין-סופיים על ההתנהגות האנושית ועל אודות תהומות השפל שהיא מסוגלת לרדת אליהן. אלה דברים שקשה לי מאוד להבין".

מיכה קוטנר, תלמיד כיתה יב בישיבת נווה שמואל: "בעבורי זיכרון השואה הוא מכלול גדול של דברים: גבורה במובן הרחב של המילה, צער עמוק וידיעה שבצד השואה היהודית, בזמנים ובמקומות אחרים היה רצח גם של עמים אחרים".

הגר רענן, תלמידת כיתה יא בבית הספר הניסויי: "זיכרון השואה הוא מושג כללי, אולם סיפור השואה בעבורי אינו כללי כלל ועיקר. הוא מורכב מפאזל ענקי של סיפורים קשים שאי אפשר להעביר במלואם ושקשה לעמוד עד הסוף על הפן האנושי שמאחוריהם, ולי זה מאוד מפריע".

נדב ימיני, תלמיד כיתה יב בבית הספר גבעת גונן שביקר בפולין במשלחת בית הספר, ציין שלפני שביקר בפולין זיכרון השואה היה בעבורו בעיקר מידע עובדתי. "אולם מאז ששבתי מפולין התחזק אצלי הצד הרגשי: עשן ומחנק בצד הניסיון לברר לעצמי כיצד התרחשו הדברים ללא יכולת להבין לעומק את שאירע".

ליאור ליפקין, תלמידת כיתה יא באולפנה התורנית לאמנויות, סיכמה: "זיכרון השואה בעבורי הוא, בראש ובראשונה, רצון אדיר לתקן את מציאות חיינו כדי להבטיח שדברים דומים לא יתרחשו בעתיד".

האם לזיכרון השואה יש נגיעה בחיי היום-יום שלכם?

אופיר יחיא, תלמיד כיתה יב בבית הספר דנמרק: "אני עובד בחנות ספרים, ובתקופה האחרונה, היות שאני מודע יותר לנושא השואה, כשאני נתקל בספרים העוסקים בנושא, אני עוצר וקורא פרקים המעוררים את סקרנותי. בית הספר שאני לומד בו אף דואג שהטיפול בנושא השואה יימשך כל השנה".

כרמל ועיינה: "לפני הנסיעה לפולין לא התקשרה אצלנו השואה לחיי היום-יום, אולם מאז שחזרנו זה תופס אותנו ואת חברינו למשלחת פעמים רבות במשך היום. כמעט בכל יום אנו מסתכלות באלבומי התמונות מפולין והמראות משם שבים, עולים ומלווים אותנו - כאן".

דודו טל, תלמיד כיתה יב בבית הספר דנמרק: "הנסיעה לגרמניה במסגרת משלחת מטעם בית הספר זעזעה אותי מאוד ועוררה בי רגשות קשים. מאז שחזרתי אני חושב רבות על נושא השואה, ותמיד אני מגיע למסקנה עד כמה חשוב שיש לנו מדינה וצבא משלנו".

הגר הדגישה: "לדעתי נושא השואה משפיע מאוד על חיי היום-יום שלנו, אולם רק כשנעשים מודעים להשפעה זו, חשים בה".

לקראת האלף הבא, אז יפחת מאוד מספר הניצולים החיים וזיכרון השואה יילך ויתרחק, כיצד יש להיערך ללימוד נושא השואה?

מאי זידאני, תלמידת כיתה יב בבית הספר הניסויי: "חשוב שהכול ילמדו את סיפור השואה ויבינו את מהלך האירועים כדי לנסות למנוע ככל האפשר הישנות של מקרים דומים בעתיד".

הגר: "אם סיפור השואה יישכח, יהיה בכך משום ניצחון של היטלר, ולכן חשוב להקשיב וללמוד היטב את הסיפורים האישיים של הניצולים כדי שנושא השואה לא ייעלם מהתודעה הציבורית. חשוב ללמוד וללמד את נושא השואה בהתמדה ולעשות זאת תוך ביקורת עצמית מתמדת של ההתנהגות המוסרית שלנו".

אופיר: "אנו, דור הביניים, חייבים ללמוד היטב את הנושא ולמצוא את הדרך ההולמת להעבירו לדורות הבאים".

אנה גוטגרץ, תלמידת כתה יא בבית הספר הניסויי, טוענת שמערכת החינוך הישראלית נוטה להדגיש את הצד הרגשי: "חשוב שבעתיד יינתן משקל רב יותר ללימוד העובדות".

מוריה שוקר, תלמידת כיתה יא באולפנה התורנית לאמנויות: "עלינו, העם היהודי, מוטלת החובה למצוא כל דרך אפשרית כדי לוודא שנושא השואה לא ייעלם מהתודעה הפרטית שלנו כעם ומהתודעה האנושית בכלל. ברור שהגרמנים ישאפו להשכיח את העבר כי הוא מכוער, ולכן חשוב מאוד שאנחנו נמשיך ונזכור".

אסף גולומב, תלמיד כיתה יא בישיבת נווה שמואל: "בעתיד לא יהיו עוד עדויות ממקור ראשון מפני שתלמידים לא יוכלו לפגוש ניצולים ולהאזין לסיפוריהם, ולכן חשוב מאוד למצוא דרכים להגביר את המודעות לנושא ולהתחיל בלימוד נושא השואה בגיל צעיר מהגיל המקובל עכשיו".

עיינה: "אם אני, לאחר ששבתי מפולין ולמדתי רבות את הנושא, איני מסוגלת להתעמת עם העובדות, כיצד נערים בגילנו בעוד עשרים שנים יאמינו שהשואה אכן התרחשה? לכן בית הספר צריך לעשות יותר בכל הקשור ללימוד נושא השואה לעומק מכל הכיוונים האפשריים תוך הדגשת הצד הערכי. יש להגביר את הנסיעות לפולין כל עוד האתרים ששרדו עומדים בשלמותם כי יש לזכור ששיני הזמן פוגעות גם בהם. אני חוששת מאוד מהיעלמות נושא השואה מהזיכרון ומהתודעה הציבורית בחלוף השנים".

כרמל: "כל אחד בדורנו חייב ללמוד את נושא השואה, ובעיקר להקשיב למי שנשאר ולצבור את מרב הידע האפשרי שנוכל להעבירו לילדינו. חשוב שמערכת החינוך תפתח את לימוד הנושא ותתחיל בו, כדברי אסף, כבר בגיל צעיר".

דברי התלמידים מרתקים, נוקבים ומעוררי מחשבה רבה. אנו תקווה שהצוות המקצועי של בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם בשיתוף מורים ומחנכים מהארץ ומחו"ל ימצאו מענה לפחות לאחדים מהאתגרים החינוכיים שהציבו המשתתפים בשיח זה.

הכותבת היא מחנכת בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

מאת איבט נחמיא-מסינס

בשעות הערב המאוחרות של יום שני, לאחר יום מפרך של הרצאות ושל סדנאות בכינוס הבין-לאומי על שואה וחינוך, כינס יריב לפיד, מחנך ביד ושם, שבעה ממשתתפי הכינוס באחת הכיתות כדי לשמוע על האתגרים המיוחדים שעמם הם מתמודדים בהוראת השואה. לפיד פתח את הדיון בהצגת שתי גישות שונות להוראת השואה: מעורבות אישית וגישה אובייקטיבית יותר הבוחנת את השואה כאירוע היסטורי. הנוכחים שיתפו את הקבוצה בסיפור חייהם האישי וסיפרו כיצד הגיעו לעיסוק בנושא הטעון של הוראת השואה. להלן קטעים מדבריהם.

טלי נייטס, הקרן לחינוך לסובלנות, יוהנסבורג, דרום אפריקה: "אני בת לניצול שואה. את אבי ואת אחיו הציל שינדלר. לגדול בבית של ניצול שואה פירושו לדעת לא רק על השואה אלא גם על חסידי אומות העולם ועל הצלת היהודים בשואה, וכן לדעת שלא כל הגרמנים רעים' ולא כל הפולנים רעים". עוד מתקופת ילדותי הרגשתי את הצורך לא רק ללמוד יותר על השואה אלא גם ליישם את הידע הזה למען הדור הצעיר. השורה התחתונה היא הידיעה שאתה יכול לבחור. שינדלר בחר. בידך הבררה. בידך האפשרות לעשות את הדבר הנכון. בקרן לחינוך לסובלנות אנחנו מלמדים סובלנות באמצעות ההיסטוריה".

איליה אלטמן, מנכ"ל המרכז הרוסי לשואה: "הוריי נישאו בתקופת השואה. הם נאבקו כדי לשרוד. סבתי הייתה בגטו. אמנם הסיפור האישי חשוב, אבל במקרה שלי הדרך להיסטוריה של השואה עברה בעבודתי המקצועית. אני ארכיונאי והיסטוריון. השואה היא חלק מההיסטוריה של ארצי. אני עובד עם תלמידים ועם מורים לא ברמה הרגשית, ואני מציג לפניהם חומר ארכיוני כשאני מלמד על השואה".

ד"ר מתיאס הייל, חבר כוח המשימה הבין-לאומי לחינוך, זיכרון וחקר השואה: "אני מהמבורג. אני גרמני רגיל, ובמשפחתי היו אנשים שעמדו מן הצד והיו שהשתתפו ברדיפה. בתחילה חיפשתי מידע על חיי יהודים במסמכים ובחומרים נאציים. לאחר זמן מה נפגשתי עם ניצולים. היה מוזר לגלות שלמעשה ידעתי הרבה יותר על הסיפורים שלהם מאשר על הסיפורים של משפחתי. הם היו התחליף לרקע המשפחתי שלי. לגרמנים בעלי רקע לא יהודי קל מאד להזדהות עם הקרבנות. חלק עיקרי בהוראת השואה הוא הניסיון לעורר בתלמידים הזדהות עם הקרבנות. סיפורי הקרבנות הם תחליף להיסטוריה הגרמנית האישית שלהם, לרקע המשפחתי שלהם. אני שיניתי את גישתי לגישה של עימות ישיר עם הזיכרונות הסותרים שיש לנו בחברה הגרמנית".

ד"ר וויטק בלודיג, סגן מנהל אתר ההנצחה טרזיינשטט: "למדתי היסטוריה באוניברסיטת צ'רלס בפראג. התעניינתי במיוחד בנושא הרדיפה הפוליטית והגזענית במלחמת העולם השנייה. אבי היה כלוא במחנה ריכוז. מהסיפורים שלו צמח בי הרצון ללמוד על הנושא הזה. כיום אני עובד באתר ההנצחה בטרזיינשטט. אין זו עבודה קלה בעבורי. יש לכך קשר לסיפור האישי שלי, אך לא הייתי רוצה עבודה קלה יותר".

סטפן ברוכפלד, הוועדה השוודית נגד אנטישמיות: "למדתי מתמטיקה ופיזיקה כדי להיות אסטרונום. מדוע רציתי ללמוד אסטרונומיה? כי היא עוסקת בשאלות הגדולות באמת. בתחילת שנות ה-90 התחלתי להתעניין בשאלות הנוגעות לגזענות, לשנאת זרים ולאנטישמיות. זה הוביל אותי אל השואה. אני חושב שמדובר בפחד יותר מכל דבר אחר, פחד מהעתיד. אני עובד עם מסמכים. מסמכים מדברים בעד עצמם, אין צורך בדרמטיזציה. התלמידים יכולים להסיק מסקנות בעצמם ולגלות את הרגשות של עצמם".

ד"ר יאן מונק, מנהל אתר ההנצחה טרזיינשטט: "אני יהודי. שני הוריי היו בטרזיינשטט ואיבדו שם את משפחותיהם. נולדתי בשנת 1946. אני סוציולוג בהכשרתי. כשהייתי ילד ביקרתי בטרזיינשטט,

מעגל המשתתפים בשיח אנשי החינוך

ובבית הספר נהגתי לקרוא שירה שנכתבה שם. טרזיינשטט הוא חלק מחיי. כשהתחלתי לברר על האפשרות לעבוד שם, נודע לי שהם זקוקים למנהל. החלטתי להציע את עצמי ולהתמודד על התפקיד. בעבודתי אני משתדל להיות רציונלי ככל האפשר, אבל פעמים רבות, בהזדמנויות שונות, הרגשות שלי פשוט מציפים אותי ויוצאים החוצה".

פאולה קיטצ'ינג, בית ספירו, לונדון: "גדלתי בבית שבו אין שופטים אדם על פי דתו או על פי צבע עורו. כשהייתי בת שלוש עשרה, נחרדתי עמוקות כאשר נודע לי על השואה. כשהייתי בת חמש עשרה צפיתי בסדרה **שואה**, והתעורר בי זעם על מה שקרה. אהבתי היסטוריה, ורציתי לעשות את ההיסטוריה לדבר חי ונושם שיש בו השפעה על העתיד. הייתי מעורבת במסע הסברה נגד גזענות. פעמים רבות דומה שדווקא מהקרבנות מצפים לשמור על הזיכרון, אך השואה היא ההיסטוריה שלי כאירופית, כאדם. אני מרגישה שהשואה חייבת להיות נושא פתוח שהכול מודעים לו ויודעים על אודותיו. אני אופטימיסטית ציונית מטבעי. אין לי שום אמונה בטבע האדם, אבל יש לי די אמונה כדי לעשות את העבודה הזאת".

דברים היוצאים מן הלב

שבעה אנשי חינוך מספרים מה הניע אותם לעסוק בשואה

אור ואבן ירושלמית

מאת איבט נחמיא-מסינס

אם נכונה הדעה הגורסת שבניינים משפיעים על האנשים הדרים בתוכם, הרי אחריות עצומה רובצת על כתפיהם של אדריכלים המתכננים בתי ספר. וכאשר בית הספר הוא היחיד מסוגו בעולם - בית ספר המלמד תלמידים ומחנכים מכל רחבי העולם על השואה - אחריותו של האדריכל גדולה שבעתיים.

דוד גוגנהיים, אדריכל יליד ירושלים, התמודד עם האתגר הזה כאשר עיצב את הבניין החדש של בית הספר המרכזי להוראת השואה. בשיתוף האדריכל דניאל מינץ יצר גוגנהיים מרחב ציבורי שבו תלמידים ומורים יכולים להיפגש, ללמוד זה מזה ולהתפתח.

לאחר שצועדים בשביל המשפחה דרך כיכר המשפחה שעיצב אדריכל הנוף דן צור, נכנסים אל קומת הכניסה של המבנה. בכניסה לבניין מתפעם המבקר מבוהק אור היום המציף את חלל הכניסה. האור חודר לכניסה מבעד לחלונות שבתקרה ושלאורך החזית הצפונית של המבנה. שורת חלונות החזית המשקיפה על נופם המרהיב של הרי ירושלים יוצרת זיקה בין המבנה לסביבתו. האבן הירושלמית המצפה חלק מהקירות הפנימיים של המבנה היא מרכיב נוסף המעצים את הקשר בין הפנימי לחיצוני שגוגנהיים הקפיד לטפח. עץ בהיר, מתכת ושיש - אלה החומרים האחרים שהאדריכל השתמש בהם ושבאמצעותם יצר קומפוזיציה מתוחכמת של צבעים ושל חומרים המעניקים למבנה מראה חדשני ואלגנטי.

מבט אל הקומה התחתונה

המרכזייה הפדגוגית

מבט מהקומה העליונה

למבנה שלוש קומות. בקומת הקרקע נמצאים כיתות הלימוד, המשרדים של צוות ההוראה, אולם רב-שימושי ומזנון. בקומה הראשונה - קומת הכניסה - נמצאים משרדי הצוות, חדרים לסדנאות, המרכזייה הפדגוגית ומרכז המולטימדיה. בקומה העליונה נמצאים חדרי המחקר ומשרדים. מהקומה העליונה אפשר להשקיף על בית הספר כולו דרך המרחב הפתוח הנמצא במרכז המבנה. חצרות מרוצפות רחבות ידיים הסמוכות למשרדי הצוות מבודדות מהפעילות הרוחשת בחללים הציבוריים של המבנה ויוצרות איים של פרטיות ושל רוגע.

האווירה המיוחדת שיוצר מבנה ייחודי זה מצליחה לרומם את רוחו של כל העובד והלומד בו ויוצרת סביבה פתוחה ונעימה - בית גידול לקשרי גומלין, לתקשורת ולחינוך.

בצוות האדריכלים שעיצב את המבנה היו דוד גוגנהיים, אלכס בלוך ודניאל מינץ ממשרד גוגנהיים/בלוך - אדריכלים ומתכנני ערים. אך, כפי שאומר זאת גוגנהיים: "לא היינו יכולים להגיע לתוצאות כאלה ללא ההבחנות ושיתוף הפעולה של הנהלת יד ושם". כרמלה כרמי היא אדריכלית הפנים של המבנה, דן צור הוא אדריכל הנוף ודורית הראל עיצבה את השלטים.

מאת ד"ר תקוה פתל-כנעני

לקנות פולין?

כינוס מדעי בין-לאומי של יד ושם בוורשה

ב מסיבת העיתונאים שנערכה במכון ההיסטורי היהודי בוורשה - ז"ך ערב הכינוס "אירופה תחת הכיבוש הנאצי והשואה", נשאל מדוע נערך הכינוס דווקא בפולין. השאלה התחדדה כאשר נודע לעיתונאים שזו הפעם הראשונה שבה המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם מקיים כינוס מדעי בין-לאומי מחוץ לישראל. פרופ' יז'י טומשבסקי, ראש המרכז על שם מרדכי אנילביץ' שבאוניברסיטת ורשה, נתן כמה תשובות: בפולין היה היישוב היהודי הגדול באירופה; מקומה הגאוגרפי של פולין מאפשר לגשר בין מזרח אירופה לבין מרכז ומערב אירופה; יש מחקרים לא מעטים על גורל יהודי פולין. תשובה נוספת שנתן פרופ' טומשבסקי הייתה שעל אדמת פולין היו מחנות המוות שבהם הושמד חלק ניכר מהאוכלוסייה היהודית של אירופה.

אולם כאשר בוחנים את העניין לעומקו, מוצאים שנושא היחסים בין יהודים ללא יהודים בפולין הוא נושא מורכב וטעון ביותר. נכון שנושא היחסים בין היהודים לבין האוכלוסייה המקומית בארצות רבות עדיין לא נחקר לעומקו, אולם משקל מיוחד נודע למערכת יחסים זו כשמדובר בפולין. גם היום היחסים הם יחסים של קרבה ושל דחייה תוך ניסיון לבנותם מחדש, הפעם עם מדינת ישראל ועם יהודי העולם.

לפולין יוחד יום מלא של הרצאות ושל סדנאות, וכן פנל, נוסף על ערב מיוחד לציון שישים שנה לפרוץ המלחמה שהיה מיועד בעיקרו לקהל הפולני. (ביום זה, היום הראשון של הכינוס, אולם ההרצאות היה מלא עד אפס מקום.) למעלה משליש מהכינוס הוקדש לפולין וליהודיה שהתגוררו בה מאות בשנים, יצרו בה וחיו בה חיי תרבות עשירים מבחינה תרבותית, חינוכית וקהילתית בצל ההתנכלויות, השנאה וההתכתשויות.

פרופ' טומשבסקי עסק בהיסטוריוגרפיה הפולנית על השואה, פרופ' פליקס טיך, ראש המכון ההיסטורי היהודי עסק בשואה ביומנים ובזיכרונות פולניים, ואילו הרצאתו של פרופ' ישראל גוטמן, המדען הראשי של יד ושם, עסקה ביחסי יהודים-פולנים כפי שהם משתקפים בהיסטוריוגרפיה ובספרות הן היהודיות והן הלא יהודיות.

פרופ' גוטמן התמקד בשלושה עניינים:

א) השפעת הגישות המדיניות של פולין לפני המלחמה על הכיבוש ועל גורל היהודים בתקופת השואה ויחסם של המחתרת הפולנית ושל רובדי החברה הפולנית ליהודים בתקופת הגטאות, "הפתרון הסופי" ובנתיב ההצלה.

ב) השפעת המשטר הגרמני הנאצי על היחסים בין היהודים לפולנים ועל יחס האוכלוסייה הפולנית ליהודים: הגרמנים היו אויבם המובהק של הפולנים ושל היהודים, ולכן נשאלת השאלה אם הרדיפות והטרור התמידיים נגד שני עמים אלו יצרו ביניהם הבנה ואווירה של סולידריות ושל פעילות משותפת.

ג) המרכיבים השונים של המאבק לקיום: היחסים בין היהודים לפולנים בחיי היום-יום והסיוע מצד החברה הפולנית בפעילות במחתרת ובתנועת ההתנגדות.

אלה מסקנותיו של פרופ' גוטמן, שביסס את כל הרצאתו על יומנים, על עיתוני מחתרת ועל דוחות רשמיים:

א) עמדות הגופים הפוליטיים שפעלו במחתרת הפולנית ומדיניותם כלפי היהודים עוצבו בשנים של אנטישמיות מתעצמת שקדמה למלחמה, וחלק ניכר מהם דגל בהגירה כפויה כדרך לפתרון הבעיה היהודית בפולין.

מימין לשמאל: יז'י טומשבסקי, ישראל גוטמן, ולדיסלב ברטושבסקי ופליקס טיך

ב) הלכי רוח אנטי-יהודיים היו רווחים בתקופת הכיבוש בפולין, אם כי בחוגים מסוימים היו גם אנשים מעטים שהיו בעבר אנטישמיים מובהקים וחל בהם שינוי לטובה. אך בדרך כלל לא הגישה המחתרת סיוע ליהודים בתקופת הגטאות, וניכר הבדל בין הכרזות ממשלת פולין הגולה בלונדון לבין הכרזות הנהגת המחתרת על אדמת פולין.

ג) בתקופת הגירושים רבים היו מעשי האיבה וההסגרה, אך רבים ומרגשים היו גם מעשי העזרה וההצלה על אף הסיכון המיוחד שהיה כרוך בכך בפולין.

ההרצאות בסדנאות על פולין עסקו ביחס האוכלוסייה - הכנסייה הפולנית, המחתרת הפולנית, הממשלה הגולה, ארגונים פוליטיים וארגוני סיוע - ליהודים ובהשתקפותו במסמכים. התמונה המתקבלת היא אכן מורכבת ומחייבת מחקר מתמיד ומעמיק. הדיונים על יחס הגרמנים אל היהודים בתקופת השלטון שקדם למלחמה ובמלחמה עצמה ועל הסיוע וההצלה בצרפת לעסוק במחקר עיוני של השואה. על כן שימש הכינוס מקום היוועדות של חוקרים מרחבי העולם בנושא ובנושאים הקשורים אליו. כל חוקר הביא עמו את מחקרו, את גישתו ואת ניסיונו.

הכינוס זכה להד בעיתונים ובתקשורת האלקטרונית של פולין, ויוחסה לו חשיבות רבה. נשיא פולין קיבל משלחת של משתתפים בכינוס, וקבוצות וחברים יחידים מהמשלחת הישראלית השואה ביד ושם, את השאלה אם יש כלל מקום להשוות את היחסים בין יהודים ללא יהודים בין הארצות השונות, במיוחד משום שיש ארצות שידוע עליהן מעט מאוד. התשובה לכך היא חיובית בשל הסיבות האלה:

א) האידאולוגיה הנציונל-סוציאליסטית חדרה למקומות שכבשו הגרמנים והתקיימה לא רק במלחמה, אלא גם אחריה.

ישיבת הפתיחה של הכינוס הבין-לאומי בוורשה של המכון הבין-לאומי לחקר השואה

ובארצות אחרות היו מעניינים ומעמיקים. שורה של הרצאות התמקדה ביחסה של האוכלוסייה הגרמנית ליהודים בגרמניה מאז עלייתו של היטלר לשלטון.

ד"ר טרודה מאורר מגוטינגן, גרמניה, תיארה בהרצאתה "שכנים, לקוחות ופציינטים - יחסי יהודים-לא יהודים, 1943-1933" את השפעת המשטר והאווירה הפוליטית באותה תקופה בגרמניה על היחסים בין שתי האוכלוסיות בחיי היום-יום תוך שהיא מתמקדת בשלוש נקודות מפגש שבהן היהודי היה לקוח של מוכר גרמני, מטופל אצל רופא גרמני או שכן ומכר של גרמני. מסקנותיה של ד"ר מאורר הן כי בשנים 1943-1933 חלה התדרדרות במערכות יחסים אלו והאוכלוסייה המקומית הקימה מעין חומה בינה לבין היהודים; גם היחסים עם האזרחים הגרמנים שהתנגדו למדיניות הנציונל-סוציאליסטית התערערו.

לאחר נפילת הקומוניזם לא התגברה בארצות של ברית המועצות לשעבר במידה ניכרת היזמה נפגשו עם שר החוץ, עם שר התרבות, שניהל גם את אחת הישיבות, ועם תת-שר החוץ ויועצת ראש הממשלה. הכול התעניינו מאוד בכינוס והודו למארגנים על עצם קיומו בפולין. הנשיא, הפועל לחיזוק הקשרים באמצעות ביקורים בישראל וביד ושם והרואה חשיבות עצומה בפיתוח הקשרים בין שני העמים, ציין את חשיבות נושא הכינוס ואת הצורך בשיקום היחסים בין הפולנים, הגרמנים והיהודים. בפגישה הצהיר הנשיא על נכונותו לתרום להפקת ספרי לימוד להוראת השואה בשפה הפולנית.

אפשר לומר שהכינוס השיג את מטרתו בכך שהוא הרחיב אופקים והעלה לדיון את הנושא המורכב של יחסי יהודים-לא יהודים בפולין ובארצות אחרות, גם אם המסקנה המצערת היא, כפי שהיטיב לנסח אותה פרופ' טיך, ש"אירופה נכשלה מבחינה מוסרית וחברתית במיוחד במאה העשרים המתקדמת".

בדברים שנשא בנעילת הכינוס, העלה פרופ' יהודה באואר, ראש המכון הבין-לאומי לחקר

ב) אידאולוגיה זו הייתה אנטישמית מהסוג הגזעני, והיא הייתה תופעה אירופית.

ג) למרות שהיהודים מגדירים את עצמם הגדרה שונה במקומות שונים, יש להם מאפיינים משותפים שהופכים אותם לעם.

ד) יש הבדלים בין מדיניות הגרמנים במרכז אירופה ובמערב אירופה לבין מדיניותם במזרח אירופה. הבדלים יש גם בתוך מערב אירופה ואף באותה מדינה עצמה, כמו בולגריה, שהצילה את יהודיה אבל שלחה להשמדה את יהודי תרקיה ומקדוניה.

ה) השואה היא קודם כול של הקהילה שהושפעה ממנה, כלומר הקהילה היהודית, אבל משמעות השואה אוניברסלית, ולכן זהו נושא למחקר בין-לאומי.

הכינוס הוכן בשיתוף מכון ז'יך, האוניברסיטה בוורשה והמכון לחקר חברתי בהמבורג ובתמיכתו של מרכז גרטנר לכינוסים בין-לאומיים על השואה.

הכותבת היא המנהלת האדמיניסטרטיבית של המכון הבין-לאומי לחקר השואה.

מאת יונה גל

"הסיור באתר היה מוצלח ביותר. את ההצלחה אנו זוקפים לאווירת ההדרכה הנעימה. ההדרכה התאימה לגיל התלמידים ולרמתם. התלמידים התעניינו באתר, התעשרו בידע וחזרו מהביקור מלאי התרגשות ורשמים". כך כתבה רכזת חברתית של בית הספר אהרן קציר ברחובות לאחר ביקור של תלמידי כיתות ח ביד ושם.

עוד יוכלו התלמידים לסייר בעקבות קהילת יהודי העיר ורשה שבפולין, לעקוב אחר השינויים שחלו עם כניסת היהודים לגטו, לשמוע על המרד בגטו ליד האנדרטה של האמן רפפורט, להכיר חסידת אומות עולם שהצילה ילד יהודי מוורשה בתקופת השואה, לשמוע סיפור בריחה מקרון ולסיים את הביקור בקיר ורשה בבקעת הקהילות.

"התערוכה מעניינת מאוד ונוגעת אלינו, במיוחד מפני שאנחנו עצמנו ילדים. מעניין לראות איך חיו הילדים אז ואיך אנחנו חיים היום", "התרשמתי מאוד מן התערוכה של חפצי הילדים. היה לי קל יותר להזדהות אתם".

המגמה להדרכה מציעה לתלמידי חטיבות הביניים גם סיורים באתרים שניצולי השואה נלחמו

בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם שבראשו עומד ד"ר מוטי שלם מציע מגוון פעילויות ותכניות חינוך לתלמידים ולמורים:

◄ **הסנסה להדרכה** מציעה לתלמידי חטיבות הביניים הדרכה מתאימה בביקור באתר יד ושם. התלמידים יסיירו באתר בעקבות אחת הקהילות ויוכלו להכיר למשל את קהילת לובומל שבפולין על גבול אוקראינה - עיירה יהודית טיפוסית ששמרה על צביון יהודי, נפתחה לקדמה הטכנולוגית ועברה תהליכי שינוי עם חדירת תנועות ההשכלה והציונות. מתוך ארבעת אלפים בני הקהילה היהודית ניצלו חמישים ואחד.

לחלופין יוכלו התלמידים לסייר בעקבות קהילת יהודי פרנקפורט על נהר המיין, להכיר את חיי הפרט והקהילה ולעקוב אחר השינויים בחיי היהודים באמצעות כרזות ואלבומי עדים המספרים על ילדותם לפני עליית הנאצים לשלטון ובזמן שלטונם.

בכל אחד מהמסלולים הללו יבקרו התלמידים גם בתערוכה "אין משחקים ילדותיים" שעניינה יצירה, כתיבה ומשחק של ילדים בתקופת השואה. כך כתבו תלמידים שביקרו בתערוכה: "זו הפעם הראשונה בחיי שאני חשה באמת את השואה מתוך כל התצלומים והחפצים. המקום הרשים אותי מאוד וקירב אותי למציאות של השואה",

בהם במלחמת העצמאות או סיורים באתרי הנצחה וזיכרון לנספים בשואה. סיורים אלו מסתיימים בביקור ביד ושם.

המגמה מפעילה גם ניידת חינוכית לכיתות ט ו-י המגיעה לבתי הספר ברחבי הארץ. הניידת פורסת בכיתות ציוד חזותי, ובאמצעותו התלמידים עוסקים בנושאים זיכרון אישי וזיכרון קולקטיבי והמפגש בין הניצולים לבין החברה הישראלית, וכן משתתפים בפעילות העוקבת אחר חייהם של שלושה ניצולים בזמן המלחמה.

לתלמידי כיתות יא ו-יב ולמשלחות היוצאות לפולין או לגרמניה, מציעה המגמה להדרכה סמינרים,

ימי עיון וסיורים באתר. התלמידים מבקרים במוזאון ההיסטורי ובאתרי הזיכרון שביד ושם ומשתתפים בסמינר לימוד בנושאים כמו העולם היהודי בין שתי המלחמות, חיי היום-יום בגטו, תנועות הנוער והמרי, מנהיגות יהודית בתקופת השואה ועוד.

כך כתבה מורה מתיכון עירוני יד מתל אביב: "בחרתי להביא את תלמידי המשלחת לגרמניה

לסיור ביד ושם כחלק מתהליך ההכשרה של המשלחת. הביקור במקום השאיר רשמים עזים מאוד. המדריכה עשתה עבודה למופת ועשתה את הביקור לבלתי נשכח".

המגמה להדרכה מציעה את שירותיה גם לצבא. היא מכשירה סגלי הוראה העוסקים בהדרכה באתר ובהוראת השואה במסגרת הצבא. ביד ושם מוצב בקביעות מש"ק (מדריך שאינו קצין) המדריך חיילים חוגרים, מסייע למש"קיות המגיעות לאתר ועוזר להן בעיקר לקראת יום השואה. צוות מדריכים עורך סיורים ביד ושם לחיילים המשתתפים בקורסים מקצועיים ובקורסי קצינים ולמפקדים.

את המגמה להדרכה מנהלת ריקי בודנהיימר.

◄ **המגמה להכשרת מורים** עורכת קורסי השתלמות למורים בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים וקורסים למורים בבתי הספר התיכוניים. כל הקורסים מוכרים על-ידי משרד החינוך כמקנים זכאות לגמול השתלמות. בקורסים אלו אפשר ללמוד פרקים בהיסטוריה של השואה, בספרות, בקולנוע, בהגות ואמנות, וכן לרכוש כלים לעבודה בכיתה בעזרת מגוון חומרי הלמידה שפותחו במגמת הפיתוח של בית הספר.

אנשי חינוך יכולים לבחור להשתלם בקורס שנתי, בקורס קצר בנושא ייחודי או בימי עיון. הקורסים מתקיימים ביד ושם ובמקומות שונים ברחבי הארץ, כגון אילת, באר שבע, אשקלון, ניר גלים, רחובות, ראשון לציון, תל אביב, קדומים, פתח תקווה, אלקנה, כפר סבא, נתניה, חדרה וגבעת חביבה.

מורות שהשתתפו בקורס השתלמות למורים כתבו: "זוהי אחת ההשתלמויות היסודיות שהשתלמתי בה, וזו הפעם הראשונה ששמעתי על נושא השואה בצורה מסודרת כל כך מזווית ראייה שונה לחלוטין ממה שלמדתי עד היום", "יצאתי עם מטען רב, וזה מעודד אותי להתעמק בנושא".

את המגמה להכשרת מורים מנהלת כרמית שגיא.

◄ **מגמת הפיתוח** של בית הספר מציעה לאנשי חינוך בארץ ובעולם מגוון תכניות ללימוד נושא השואה מהגיל הרך עד החטיבה העליונה. בערכות לימוד כרזות, קלטות, ספרים וחוברות, מפות ותכניות מולטימדיה. לערכות מצורף מדריך למורה, ובו רציונל והצעות לעבודה(ראו עמודים 16-17)

בראש המגמה לפיתוח עומד אברהם מילגרם.

◄ **במרכזייה הפדגוגית** של בית הספר חומר רב: סרטי תעודה וסרטי עלילה, קטעי עיתונות, ספרים וחוברות, עבודות גמר ותיקי נושאים, חומרי למידה ואמצעי עזר.

תלמידים נעזרים במרכזייה הפדגוגית להכנת עבודות בנושא השואה, ומורים משתמשים בחומרי הלמידה להכנת עבודות להוראת השואה בכיתה.

המבקרים במרכזייה הפדגוגית יכולים לקבל עצות, סיוע והכוונה לחומרים מתאימים ממנהלת המרכזייה הפדגוגית ספירה רפפורט ומצוות העובדים במקום.

◄ **כתב עת:** בית הספר המרכזי להוראת השואה מוציא לאור את כתב העת **בשביל הזיכרון**. כתב העת יוצא לאור חמש פעמים בשנה, וכל גיליון עוסק בנושא אחד. בכל גיליון מאמרים הדנים בנושא הנבחר שכותבים אנשי מקצוע, חלק דידקטי שכותבת אפרת בלברג וסקירת ספרים חדשים ואירועים מתוכננים.

המנויים הרבים - בתי ספר, מורים להיסטוריה, ספריות ומרכזיות פדגוגיות - לומדים ממגוון הנושאים המופיעים בכתב העת.

אלה הנושאים שיעסקו בהם הגיליונות הבאים: הכנסיות באירופה בשואה, ההנהגה היהודית בשואה, עולם המחנות, יהודי רומניה בתקופת השואה, היחסים בין היהודים לבין סביבתם בתקופת השואה ועוד.

כך כתב מנהל המרכזייה הפדגוגית של יד שלמה: "זה עתה סיימתי לעיין בשלושה גיליונות של **בשביל הזיכרון** שקיבלתי כמנוי חדש. אני חייב לומר שזהו מפעל חשוב ממדרגה ראשונה המציג בצורה פופולרית היבטים שונים של השואה ממקורות מדעיים ומקצועיים. התמקדות כל חוברת בנושא אחד עושה אותה למקשה אחת הדנה וממצה (עד כמה שאפשר) את אותו היבט. גם הצד האסתטי והגרפי מוצלח ונותן כבוד לנושא החשוב". העורך הראשי של כתב העת הוא ד"ר דניאל בלטמן.

לבית הספר פעילות ענפה ונרחבת עם אנשי חינוך והוראה ברחבי העולם:

◄ **מגמת השתלמויות למורים בחו"ל** עורכת ביד ושם השתלמויות, סמינרים, קורסים וכנסים בין-לאומיים בהוראת השואה לאלפי אנשי חינוך מעשרות מדינות בעולם בשפות אנגלית, ספרדית, צרפתית, גרמנית, הונגרית, פולנית ורוסית.

בראש מגמת השתלמויות למורים בחו"ל עומד אפרים קיי.

◄ **מדור פעילות חו"ל** מארגן סמינרים חינוכיים בחו"ל, עורך קורסים ומשתתף בכינוסים בין-לאומיים העוסקים בהוראת השואה בעולם. המדור יוצר קשר רצוף עם מורים ועם אנשי חינוך מכל רחבי העולם בעיקר דרך האינטרנט.

בראש מדור פעילות חו"ל עומדת רחל בד קפלן.

למידע ולהזמנת הדרכות, ניידת חינוכית, סמינרים וימי עיון לחטיבות הביניים, לחטיבות העליונות ולצבא אפשר לפנות לרונית, המגמה להדרכה, טלפון 02-6443632.

למידע ולהרשמה לקורסי ההשתלמות למורים אפשר לפנות לדורית, טלפון 02-6443647.

למרכזייה הפדגוגית אפשר לפנות בטלפון 02-6443635.

להזמנת כתב העת **בשביל הזיכרון** אפשר לפנות לעדינה, טלפון 02-6443504.

הכותבת היא רכזת הדרכת חטיבות ביניים.

יחידות לימוד

■■■

שנואים ומנודים

סרט וידאו

סרט הווידאו **שנואים ומנודים**, שהפקתו הושלמה בעת האחרונה, מספר את סיפורם של יהודי גרמניה בימי השלטון הנאצי, מעליית היטלר לשלטון בינואר 1933 עד "ליל הבדולח" וערב מלחמת העולם השנייה. בסרט מובאים הרקע לעלייתה של המפלגה הנאצית לשלטון, מדיניותה כלפי היהודים ותגובת הציבור היהודי למצב הקשה והטרגי שנקלע אליו. עוד משולבים בסרט קטעי עדות אישית של יהודים יוצאי גרמניה שחיו בה כנערים בתקופה ההיא ואשר מספרים את סיפורם האישי בגוף ראשון.

מטרתו של הסרט להקנות לתלמידים שטרם למדו על השואה מושגים בסיסיים של סיפור היסטורי מורכב. הסיפור מסופר באמצעות השחקן עזרא דגן, אשר מתאר ומסביר את השתלשלות העניינים מתוך רגישות רבה.

הסרט, שאורכו שלושים ושמונה דקות, מיועד לתלמידי חטיבות הביניים והחטיבה העליונה.

מחיר: 85 ש"ח

מחנות ואתרי הריגה עיקריים בתקופת הנאצים

מפה

במפה זו (100X70 ס"מ) מצוינים המחנות שהיו פרוסים ברחבי אירופה. המפה מאפשרת למתבונן בה להבחין בין מחנות ריכוז, מחנות עבודה, מחנות השמדה, מחנות מעבר, אתרי רצח המוניים ואתרי רצח שהיו שייכים למבצע האותנסיה. למפה מצורפת מפה של מחנה אושוויץ ושל מחנות הלויין של אושוויץ.

מחיר: 33 ש"ח

■■■

ובזאת לא הסתיים הסיפור - 60 שנה ל"ליל הבדולח"

ערכת לימוד (כרזות, קלטת וידאו וחוברת)

ערכת הלימוד מספרת את סיפורם של היהודים בגרמניה הנאצית משנות ה-20 עד ליל הפוגרום בין 9 ל-10 בנובמבר 1938 המכונה "ליל הבדולח".

בשמונה עשרה הכרזות (70X50 ס"מ) יש תצלומים, אמירות ותאריכים היוצרים רצף כרונולוגי היסטורי.

בקלטת הווידאו קטעי עדויות של יהודים שחוו את הפוגרום.

בחוברת מאמר על גורל יהודי גרמניה בשנים 1933-1938, קטעי זיכרונות ועדויות והצעות לפעילות עם התלמידים.

הערכה הופקה בשיתוף האגף לתכניות לימודים ומינהל חברה ונוער במשרד החינוך.

מחיר: 190 ש"ח

ה מגמה לפיתוח תכניות לימודים שמה לה למטרה לזהות צרכים חינוכיים ולפתח את הכלים הנחוצים להתמודדות, הן במערכת החינוך הפורמלי והן במערכת החינוך הבלתי פורמלי, עם נושא הוראת השואה, והיא מבקשת לתת תשובות דידקטיות הן לחברה הישראלית והן לקהלים מגוונים בחו"ל. צרכים שונים מצריכים כלים שונים, ולכן הפיקה המגמה בשנים האחרונות ערכות ובהן כרזות וחוברות הדרכה, מפות להוראה בכיתה, תכניות מולטימדיה, ספרי לימוד שיטתיים ועוד.

לפניכם דוגמאות של ערכות לימוד שראו אור בעת אחרונה.

■■■

אימא, מה זה רחוק?

ערכת לימוד (חוברת שירים ותמונות וחוברת למורה)

אימא, מה זה רחוק? הוא קובץ שירים על ילדים שהתנסו בחוויות קיומיות אנושיות ויהודיות יוצאות דופן בתקופת השואה. המצבים המתוארים בשירים, הן בשל תוכנם והן בשל עצמתם, טורדים את נפשו של הקורא ומעוררים בו שאלות ותהיות.

את השירים כתבו בפולנית משוררים יהודים ולא יהודים שמקצתם היו בגטו וחזו את הזוועה על בשרם. בשיריהם הם מנסים לתת ביטוי לתחושות הפחד, הייאוש והתסכול שהיו מנת חלקם של תושבי הגטו. מקצת השירים כתובים בפשטות, והם חושפים לפנינו בלשון מדוברת, גלויה וישירה מצבים מחיי הגטו. אלו הם שירים פשוטים, תמימים ועצובים שכתבו עדי ראייה, דבר המקנה לשירים אמינות, ולכן, על אף סגנונם הילדותי והתמים והיעדר אמצעים ספרותיים מתוחכמים, הם נוגעים ללבו של הקורא.

הערכה מיועדת לתלמידים בחטיבה העליונה.

מחיר: 54 ש"ח

ו ד
ש א ה ש ו א ה

■■■

מכוות האור
המפגש בין ניצולי השואה ליישוב בארץ - דימוי ומציאות

ערכת לימוד (כרזות וחוברת למורה)

שתים עשרה הכרזות הצבעוניות מבוססות על כרזות שהופצו ביישוב העברי בארץ ישראל בשלהי מלחמת העולם השנייה ובשנים שאחריה. בערכה משולבות גם תמונות מקוריות. הערכה מגוללת את סיפור המפגש בין ניצולי השואה, יוצאי המחנות, לבין היישוב היהודי בארץ ישראל. מתוך הערכה עולה התמונה המורכבת של מערכת הדימויים והעמדות של היישוב כלפי הגולה וכלפי הניצולים ותהליכי קליטתה של שארית הפלטה בהוויה הישראלית הקשה של אותן שנים. מטרות הערכה הן לחשוף את הדרמה האנושית שבמפגש ולשתף את התלמידים בדרמה זו, לחדד את רגישותו של התלמיד לאחר, לחדש ולשונה שלעתים אנו מתייחסים אליו בריחוק ובניכור. הערכה מבררת סוגיות של קליטת עלייה הרלוונטיות גם היום ובהקשרים אינטלקטואליים.

"הגענו כווי אור ונכוונו מאור הארץ", כתב הסופר אהרן אפלפלד וביטא במידה רבה את מסכת הייסורים של קליטת ניצולי השואה בישראל.

בחוברת ההדרכה מובאים מאמרו של אהרן אפלפלד העוסק בניצולים, קטעי עדויות והצעות לעבודה בכיתה.

הערכה הופקה בשיתוף האגף לתכניות לימודים ומנהל חברה ונוער במשרד החינוך.

ערכת הלימוד מיועדת לתלמידי חטיבות הביניים והחטיבה העליונה.

מחיר: 139 ש"ח

■■■

בין היסטוריה למבדה - שואת יהודי יוגוסלביה

חוברת

יהודי יוגוסלביה חיו בקרב עמים ששרר ביניהם מתח רב בשל אנטגוניזם דתי, לאומי, תרבותי וטריטוריאלי. להוויה זו שכרסמה בקשרים החיוניים ביותר של החברה הייתה השפעה קיומית טרגית ואכזרית על רקע התפרקותה של יוגוסלביה וכיבושה על ידי הגרמנים, האיטלקים, ההונגרים והבולגרים. מעל הכול בלטה האלימות הפוליטית והגזענית במשטר הפשיסטי שקם במדינה הקרואטית, גרורתה של גרמניה, בהנהגת האוסטשה (Ustasa) - הזרם הלאומני הקרואטי שהנהיג את המדינה כאשר שיתפה פעולה עם הנאצים. כמו פולין, גם יוגוסלביה התפרקה ולא הייתה עוד ישות פוליטית. התפרקותה ליחידות טריטוריאליות בשלטונות הכיבוש השונים עיצבה את מורכבותו של גורל היהודים באזור זה, ובכך נבדלה יוגוסלביה מאזורי כיבוש אחרים באירופה.

מטרת היחידה ללמד הן על גורלם של היהודים בתקופת השואה והן על היחסים בין יהודים ללא יהודים באזורי הכיבוש. היחידה כתובה כיחידה בין-תחומית מודולרית - בעיקר היסטוריה וספרות - ויש בה הצעות לפעילות ומערכי שיעור, לקסיקון וביבליוגרפיה נבחרת.

החוברת הופקה בשיתוף מכון מופ"ת.

היחידה מיועדת לתלמידים בחטיבה העליונה ובמכללות.

הספר "שואה וזיכרון"

מאת נעמה גליל

בחודש אוגוסט יצא לאור הספר **שואה וזיכרון** בהוצאה משותפת של יד ושם וזלמן שזר. את הספר כתב פרופ' ישראל גוטמן בשיתוף נעמה גליל וצוות ממגמת הפיתוח בבית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם. הספר מיועד לתלמידי החטיבה העליונה כחלק מתכנית הלימודים החדשה בהיסטוריה. ספר הלימוד מלווה בחוברת למורה, ובה הצעות דידקטיות והרחבות של תכניות המסייעות למורה בהוראת הנושא. הספר זכה לאישור משרד החינוך, ובכך ניתנה למעשה גושפנקה רשמית לערכו ולשימוש בו במבחני הבגרות.

בספר מידע מקיף על תקופת השואה ועל השפעותיה, והוא בוחן את השואה משני היבטים עיקריים: כחלק ממכלול האירועים בהיסטוריה העולמית ובהיסטוריה היהודית וכניסיון להפיק מתקופת אימים זו לקחים שיתרמו לגיבושה של תודעתנו העצמית היום, כיהודים וכבני אדם.

הספר נכתב מתוך שאיפה להתעמק בידע ההיסטורי בהקשר ההיסטורי הרחב של תולדות עם ישראל ושל תולדות העמים תוך שילוב תחומים מגוונים והסתמכות עליהם: היסטוריה, אמנות, ספרות והגות. בשנים האחרונות התפתח המחקר בנושא השואה, ונחשף חומר תיעודי רב על היבטים שונים של התקופה, ובכתיבת הספר נעשה בהם שימוש.

בספר הודגשו תיאור עולמו התרבותי של היהודי וחיי היום-יום שלו הן בתקופה שקדמה למלחמה והן בתקופת השואה. השימוש בקטעי יומנים ובעדויות מתקופת הגטאות והמחנות נועדו לקרב את הלומד אל הפרט ואל הקהילה היהודית בתקופה תוך הכרת הדילמות האנושיות והערכיות שהיה עליהם להתמודד עמן.

בספר שולבו ציורים מהתקופה וציורים שצוירו זמן קצר לאחר המלחמה במחנות העקורים. ציורים אלו, שנמצאים במוזאון לאמנות ביד ושם, תורמים אף הם ליצירת אמפתיה והזדהות אצל הלומד כלפי מושאי התקופה. בספר נעשה שימוש במוצגים מאוסף החפצים של המוזאון ביד ושם, שחלק מהם עדיין לא הוצגו בפומבי. בספר גם תצלומים נדירים, רובם מארכיון התצלומים ביד ושם. ההסבר הנרחב שצורף לתמונות אלו נועד לקרב את הסיטואציה המצולמת לעולמו של הקורא.

מאמץ רב הושקע בהתאמת הספר לצורכי הלומד: עיצוב הספר, ציון המושגים המרכזיים בכל פרק, ליווי כל פרק בשאלה מנחה ובשאלות סיכום, וכן שילוב מפות, חלקן חדשות (כמו מפת המחנות ומפת הגטאות). לספר מצורף גם מילון מונחים, וכל מונח המופיע בו צוין בספר בכוכבית.

המדריך למורה מלווה בביבליוגרפיה מומלצת בכל פרק ופרק, וכן ברשימת סרטים שאפשר להיעזר בהם בלימוד הנושא.

ארצות הברית

האירוע השנתי של **אגודת הידידים האמריקנית** התקיים ב-7 בנובמבר. באירוע הוענק פרס הזיכרון של יד ושם **לג'ק פכטר ולוולף בליצר. אדגר ברונפמן** היה היושב ראש הכללי של האירוע, ויושבי ראש עמיתים היו **זיגמונד וילף** וד"ר **ישראל זינגר**, המזכיר הכללי של הקונגרס היהודי העולמי. דיווח מפורט יפורסם בגיליון הבא של "יד ושם ירושלים".

כשביקר **הארי קארטן** בעת האחרונה ביד ושם עם אשתו דניאל, עם אמו **ג'וליה** ועם אחיותיו **מארשה טולדנו** ו**ברן בוקהמר**, הוא החליט להעניק תרומה נדיבה ליד ושם לזכרו של אביו **איזידור קארטן** ז"ל, לשעבר סגן יושב ראש **האגודה האמריקנית**, אשר היה פרטיזן במהלך המלחמה, ולכבודם של הפרטיזנים.

אריה וסם הלפרין חיזקו את מחויבותם ליד ושם לאחר שלמדו על ההתפתחויות המסיביות שעושה המוסד, והם נמנים עם ה-benefactors של יד ושם.

בעת האחרונה ביקרו ביד ושם הידידים הקרובים **איירה דרוקייה**, **מרק פלמר**, **ויליאם מנדל** ואשתו, **ריטה שפיגל**, מייסד ארגון "זרעי השלום" **ג'ון ואלאך** ו**אלי ורבקה אלאמו**.

המסר החינוכי

מאת ליסה דוידסון

פרס הזיכרון של יד ושם לשנת 1999 הוענק לג'ק ה' פכטר באירוע השנתי של האגודה האמריקנית של יד ושם. פכטר, הנמנה עם ידידיו הקרובים של יד ושם, העניק בעת האחרונה תרומה נכבדה להקמת הבניין החדש של בית הספר המרכזי להוראת השואה. ג'ק, שבעצמו לא זכה להשלים את חוק לימודיו, חש צורך מיוחד להיות מעורב בעולם החינוך ומייחס משנה חשיבות לתרומתו לבית הספר המרכזי להוראת השואה. "עברתי תהליך אישי של חיפוש אחר דבר שייוותר ושיתמיד לאורך זמן, רציתי לעשות משהו שבאמצעותו יעבור מסר חינוכי לדורות הבאים", אמר.

ג'ק ה' פכטר

פכטר, היושב ראש של TriStar Management, Inc. ושל JHP Development, נולד ברייוביץ בפולין. כשהיה נער צעיר נמלט למזרח עם הוריו שרה ומקס ועם אחיותיו ג'ין, דורה והלן. שם, בברית המועצות, נעצרו ונכלאו. בין זיכרונותיו המרים ביותר מאותם הימים הוא ניסיונם של בני משפחתו לשוב לכפרם רייוביץ לאחר המלחמה. בדרך נודע להם כי אין טעם להמשיך את מסעם לשם, שכן הכפר נמחה מעל פני האדמה.

ג'ק זוכר בית פליטים בקרקוב שהמשפחה שהתה בו לזמן מה ומשחק כדורגל עם חבריו - משחק שלעד לא ישכח. "לפתע התחילו הפולנים לירות על הבניין, ואימא שלי תפרה במהירות את כספי החסכונות שלנו בין קפלי המכנסיים שלי למקרה שיפרידו בינינו. אבל לבסוף הצלחנו למצוא כמה חיילים רוסים. הם ירו בפולנים ואנחנו ניצלנו!"

מפולין המשיכה משפחת פכטר ללינץ שבאוסטריה, ולבסוף היגרה לארצות הברית ב-1949 והשתקעה שם. ג'ק שירת בצבא ארצות הברית, ולאחר שחרורו החל קריירה בתחום הנדל"ן.

שמו של ג'ק פכטר ופעילותו הפילנתרופית הענפה מזוהים עם ארגונים יהודיים וישראליים רבים, והוא מכהן בחבר הנאמנים של הבונדס ושל הקרן הקיימת לישראל, וכן בארגונים נוספים.

יד ושם גאה ומתכבד להביע את הוקרתו לג'ק פכטר על מסירותו, על נדיבות לבו ועל מנהיגותו המשמשת אות ומופת להמשך מפעל ההנצחה של קרבנות השואה.

קנדה

האירוע השנתי של **אגודת הידידים הקנדית** התקיים ב-8 בנובמבר, וחברת הפרלמנט של קנדה **אלינור קפלן** הייתה אורחת הכבוד. דיווח מפורט על האירוע יפורסם בגיליון הבא של "יד ושם ירושלים".

חנוכת מרכז המולטימדיה שתרמה משפחתו של **לסלי דן** וחנוכת **האגף** הקנדי נערכו בנוכחות **לסלי** ו**אנה דן** ומשפחתם ובמעמד **חיים רמון**, השר לענייני ירושלים; **מיכאל בל**, שגריר קנדה בישראל; וחברים **באגודת הידידים הקנדית**. **לסלי דן** תרם גם לפיתוח סדרת תכנות מולטימדיה ביד ושם. מרכז המולטימדיה, הממוקם באגף הקנדי של בית הספר המרכזי להוראת השואה, ישמש חוקרים, מחנכים וסטודנטים מכל רחבי העולם, ובאמצעות תכנות המולטימדיה שבו הם יוכלו ללמוד את ההיסטוריה של השואה. האגף הקנדי ייבנה בזכות נדיבותה של **אגודת הידידים הקנדית** בראשותו של **הנק רוזנבאום**.

משמאל לימין: הנק רוזנבאום, לסלי דן, אנה דן, השר חיים רמון והשגריר מיכאל בל

מקסיקו

חיימה קונסטנטינר, יחד עם בניו **רוברטו**, **ארתורו**, **ויקטור**, **תאודרו** ו**לאון**, הרימו תרומה נכבדה להקמת אולם ההרצאות בבניין בית הספר המרכזי להוראת השואה, לזכר אשתו ואמם האהובה **ג'ון ז"ל**. **קונסטנטינר**, חבר קרוב של יד ושם ומנתח מכובד, נולד בליטא והיגר למקסיקו בשנת 1934. תחום החינוך בכלל והוראת השואה בפרט היו יעדים חשובים לזוג.

ג'ון הייתה פעילה מעורבת בתרגום ספרות בנושא השואה לספרדית למען בני הנוער בקהילות היהודיות בדרום אמריקה. יד ושם מוקיר את זכרה.

ברזיל

בעת האחרונה ביקרו **אדמונדו ספדיה**, נשיא בנק **Banco Cidade**, ומשפחתו ביד ושם.

צרפת

מקסי מרדכי ליברטי, ניצול אושוויץ, מימן את בניית גן "ילדים ללא ילדות" שבקומפלקס החדש של בניין בית הספר המרכזי להוראת השואה. את הוריו ואת אחיו החביא בזמן המלחמה מעבידו של אביו, ומאוחר יותר הוא הוכר כחסיד אומות העולם.

אוסטרליה

חדר הישיבות בבניין הארכיון החדש הוקם בתרומתם של **יוסף והלן פרוליך ווסט**, חברים מכובדים של הקהילה היהודית במלבורן, לזכר בני משפחתם שנרצחו בהרי קוסוב בפולין ברציחות ההמוניות שנעשו ב-17 וב-18 באוקטובר 1941.

ישראל

נחמה ומתתיהו צוקרמן מתל אביב תרמו תרומה לבית הספר המרכזי להוראת השואה לזכר משפחת **סדובסקי** ומשפחת **צוקרמן**, שנספו בשואה.

טקס הנחת אבן פינה לבניין היכל השמות החדש

ב ספטמבר התקיים טקס הנחת אבן הפינה לבניין היכל השמות החדש בהשתתפות שר החינוך יוסי שריד, ראש העיר ירושלים **אהוד אולמרט**, יושב ראש **אגודת הידידים האמריקנית** של יד ושם **אלי זבורובסקי**, יושב ראש "קרן קיסריה אדמונד בנימין דה-רוטשילד" הברון **בנימין דה-רוטשילד** מצרפת וסגן יושב ראש הקרן **אברהם ביגר**.

בניין היכל השמות החדש ייבנה בסיוע תרומה נדיבה מ"קרן קיסריה אדמונד בנימין דה-רוטשילד".

מימין לשמאל: אבנר שלו, הברון בנימין דה-רוטשילד, השר יוסי שריד וראש העיר אהוד אולמרט

בהיכל השמות שמורים דפי העד, ובהם שמות ופרטים של מיליוני נספים בשואה. הקמתו של בניין היכל השמות החדש היא חלק מתכנית הפיתוח "יד ושם 2001" שבמסגרתה ייבנה מוזאון היסטורי חדש ומורחב, ובו יוקם גם מבנה היכל השמות.

בדבריו בטקס אמר הברון כי יש חשיבות רבה בהפצה של מידע רב ככל האפשר על תקופת השואה לאנשים ברחבי העולם ולדורות הבאים כדי שטרגדיה כזו לא תקרה שוב לעולם. "אני מקווה שבתרומה זו סייעתי במעט למען מטרה זו".

בהיכל השמות שלושה חלקים: מקום לזיכרון והתייחדות - לב ההיכל, מקום הגניזה של דפי העד וחדר לחיפוש שמות באמצעות מחשב. את מבנה ההיכל תכננו ועיצבו האדריכל משה ספדיה והמעצבת דורית הראל.

יד ושם ירושלים

גיליון 16, כסלו תש"ס, דצמבר 1999

יד ושם Yad Vashem

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

סגני יו"ר המועצה הבין-לאומית: ד"ר יצחק ארד, פרופ' אלי ויזל

יו"ר ההנהלה: אבנר שלו

מנכ"ל: ישי עמרמי

ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה: פרופ' יהודה באואר

המדען הראשי: פרופ' ישראל גוטמן

חברי הנהלת יד ושם: לינדה אולמרט, ד"ר אבי בקר, ד"ר יואל ברומי, פרופ' ישראל גוטמן, סטפן גרייק, אברהם דובבני, בן-ציון דל, אלי זבורובסקי, ראול ספורטה, דב פודר, יוסי פלד, נח פלוג, חיים קליין, שרה שטרן-קטן, שמאי שמעוניץ

מערכת כתב העת:

עורכת ראשית: איריס רוזנברג

עורכת בפועל וכתבת ראשית: איבט נחמיא-מסינס

חברת מערכת: ליסה דוידסון

רכזות מערכת: קרן גל, אורית דובר

עריכת הלשון: פנינה לוי

תרגום: רוחי אביטל

סיוע: אלכסנדר אברהם, שולמית אימבר, אילה אפלבוים, ירון אשכנזי, רחל בד-קפלן, שעיה בן-יהודה, קתרין ברמן, רחל ברקאי, יריב לפיד, אברהם מילגרם, אפרים קיי, ד"ר שמואל קרקובסקי, ד"ר מוטי שלם

צילום: יצחק הררי, יורם להיימן, דניאל מינץ, ששון תירם - תו אור

הפקה: דפוס קל

עיצוב: סטפני ורותי עיצוב

© אפשר לצטט תוך ציון המקור.

ISSN 0793-6974

כתובת המערכת:

כתב העת יד ושם ירושלים
ת"ד 3477 ירושלים 91034
טלפון 02-6443413, פקס 02-6443409
spokesp@yad-vashem.org.il

www.yadvashem.org.il

חתן פרס נובל אלי ויזל:

"ליד ושם תפקיד מרכזי בתחום הייחודי של הוראת השואה. צוות המחנכים ותכניות הלימוד של יד ושם מושך אליו את המוכשרים שבתלמידים ובלומדים המבוגרים מחמש יבשות העולם. הפרויקט החדש של יד ושם - הקמת בית הספר המרכזי להוראת השואה - המשקף את ממדיו האדירים של ייעודו ואת טווח האפשרויות העומדות לרשותו, ראוי לשבח ולעידוד. יהודים ולא יהודים יפיקו את המרב מן המוסד החדש, שהרי בעשרות השנים הבאות לא יהיה דבר חשוב מאשר הלימוד בכיתות על הטרגדיה חסרת התקדים שהתרגשה על עמנו בעידן האפל ביותר בהיסטוריה.

כל עוד יד ושם מופקד על המשימה לאצול השראה על מפעלים חינוכיים כאלה, תישמר הגחלת של זכר הקרבנות היהודיים, יישמרו תקוותיהם שנקטעו באבם, ויזכרו ייסוריהם הכבושים, ברוח היושר והאמונה."

שר החינוך יוסי שריד:

"ברכות להנהלת יד ושם ולצוות בית הספר המרכזי להוראת השואה לרגל חנוכת המבנה החדש של בית הספר.

הפעילות החינוכית של יד ושם, המקיפה בני נוער ומחנכים כמעט מכל רחבי העולם, ראויה להתקיים מעתה במשכנה החדש שבו יהיה אפשר להרחיב את פעילות בית הספר, לבססה ולהתאימה לעידן החינוך המודרני.

משרד החינוך ימשיך לאמץ, לקדם ולעודד את בית הספר כזרוע החינוכית המרכזית ללימוד השואה, להבנת סכנות האנטישמיות, הפשיזם, הנאציזם ושנאת הזרים באשר הם ולהפנמת ערכי הדמוקרטיה, הסובלנות והפלורליזם האנושי והתרבותי."

חבר הכנסת אמנון רובינשטיין

עם כניסתו של חבר הכנסת אמנון רובינשטיין לתפקיד שר החינוך ב-1993 הציגו לו אנשי יד ושם את התכנית להקמת בית הספר המרכזי להוראת השואה. רובינשטיין תמך ביזמה, אישר את ההחלטה ויישם אותה בסיועו של מנכ"ל המשרד דאז ד"ר שמשון שושני.

לרגל פתיחת בית הספר, כתב אמנון רובינשטיין ליד ושם: "אני גאה לברך את יד ושם לרגל חנוכת בית הספר המרכזי להוראת השואה. אני רואה בבית הספר עמוד תווך בפעילותו החשובה של יד ושם, שכן התפקיד העיקרי של יד ושם הוא כפול: להקים יד זיכרון לנרצחים וללמד את לקחי הרצח הזה - לקח יהודי ואנושי".